

tum per manus impositionem: quod alii discipuli; quorum locum alii minores sacerdotes tenent, numquam præstiterunt. Scimus Apostolos, & Episcopos eorum successores, alios ordinasse in sacerdotes, de aliis autem discipulis hoc numquam legitur. Inde convincimus, Episcopos majoris semper fuisse potestatis, quam alii sacerdotes. Hoc autem quod de ordinatione dixi, quod solus Episcopus potest ordinare, ipsemet Hieronymus facit. Nam in epistola ad Evagrium sic ait: „ Quid enim facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod presbyter non facit? Hæc ille. Et in fine epistolæ iterum ait: Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de veteri testamento: quod Aaron, & filii ejus, atque Levitæ in Templo fuerunt, hoc sibi Episcopi, & presbyteri, & diaconi vendicant in Ecclesia. Hæc Hieron. Ex quibus verbis patet beatum Hieronymum sibi ipsi in hac parte minime constare: quoniam si hoc est in Ecclesia Episcopus, quod in lege veteri Aaron, & hoc presbyter, quod filii Aaron, convincitur etiam inde ut ex ipsa institutione divina Episcopus sit quovis alio presbytero major: quoniam (ut jam proxime docuimus) Aaronis sacerdotium ex ipsius Dei institutione majus erat quam sacerdotium filiorum Aaron. Hanc rem prolixè satis & ultra statutam breviter pertractavi, quoniam neminem de illa scripsisse reperi præter unum Thomam Vvalden. qui etsi aliqua ex parte juvare potuit, rem tamen (ut decebat) minime absolvit. De Guidone pudet dicere, quoniam Aerianorum hæreses recensens, & hanc illis annumerans, eum contra alios eorum errores testimonia adduxisset, hunc solum intactum reliquit, nullum adferens scripturæ aut sanctorum Doctorum testimonium, aut ulium argumentum propter quod se ostenderet illam assertionem de hæresi merito nosse.

Alius est etiam error circa Episcoporum personas exortas, quo docetur nullum peccatorem aut injustum hominem posse esse Episcopum. Hujus erroris auctores fuerunt Vvaldenfes dicentes quod presbyterum non dignitas, sed vitæ meritum efficiebat potiore. Hos imitatus est Joannes Vvicleph. Et quidem si hi dixissent, ut qui malus est & criminofus, ordinandus non esset in Episcopum, id rectè admonuissent, quoniam illud sæpe docet Paulus Apostolus. Sed quoniam docent, eum qui semel in peccatum labitur, dignitatem & officium Episcopatus amittere, ita ut hæc duo minime coherere possint in una persona, ut Episcopus simul & malus sit: in hoc certe male senserunt. Verum quoniam sunt alii qui hoc etiam de quolibet sacerdote docuerunt, alii rursum de qualibet etiam laicali potestate hoc idem senserunt, ideo usque ad alium locum hæc res disputanda differatur, cum videlicet de omnibus simul sub titulo De potestate agemus.

EVANGELIUM.

Inter alias Flagellantium hæreses hæc una fuit, qua dixerunt post adventum suæ sectæ Evangelium desisse. Quem errorem non nisi idiotæ homines, quales fuere Flagellantes, docere potuissent: cum sint tam aperta scripturæ sacræ testimonia testantia Evangelium in perpetuum, hoc est in finem sæculi duraturum. Sapiens namque de lege à Deo hominibus data loquens, ait: (Ecl. 17.) Testamentum æternum constituit cum illis, & justitiam & judicia sua ostendit illis. Vides qualiter vocatur testamentum æternum, & constat quod non loquitur de priori testamento, quia illud revocatum est, ut probat

Paulus sæpe, præcipue in epistola ad Hebr. & per Prophetam Baruch Dominus loquens, hoc claris expressit. Et statum illis (inquit) testamentum æternum sempiternum, ut sim illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et Prophetæ Regius ait: (Psal. 110.) Redemptionem misit dominus populo suo: mandavit in æternum testamentum suum. Ac non fuit nobis data alia redemptio nisi in adventu filii Dei; qui verbo & opere prædicans, Evangelium nobis in testamentum suum reliquit quod in morte sua confirmatum est: & tunc revocatum prius. Hoc ergo Evangelium quod solum vere dici potest testamentum, quia illud solum confirmatum est, hoc inquam testamentum mandavit nobis in æternum: non ergo cessabit unquam.

Et ipsa veritas hoc idem confirmat. (Luc. 21.) dicens: Amen dico vobis quod non præteribit generatio hæc donec omnia fiant. Quæ verba exponens Theophylactus super Lucam ait: „ Generationem vocat non eos qui tunc aderant, sed omnium fidelium generationem. Solet enim scripi, tara hoc nominare modo, ut: Hæc est generatio quæ venturum dominum. (Psal. 23.) Quia autem turbationes, & bella, & alterationes dixit futuras tam elementorum, quam rerum, ne quis suspicaretur, quod forte aliquando destruerentur sit Christianismus, dicit: Non. Non enim præteribit hæc Christianorum generatio. Cælum, quidem & terra immutabuntur: sermones autem mei, & Evangelium meum non peribunt, sed manebunt, tamen commoveantur omnia: fides tamen in me non deficiet. Apparet autem hoc loco, quod Ecclesiam omnem creaturæ præferat. Ecclesia enim ejus, & verbum ac Evangelium nequaquam peribunt. Hactenus Theophylactus. Præterea in verbis quibus quotidie vivimus in sanguine Christi transubstantiamus, sic dicitur: Hic est calix sanguinis mei novi & æterni testamenti, qui pro vobis & pro multis effunditur, &c. Quæ verba etsi non expresse inveniantur in Evangelio, certo tamen credendum est Ecclesiam illa à Christo recepisse. Verum ut nulla jam pateat simul ad fugam, audiant Paulum hoc idem dicentem: (Heb. 13.) Deus autem pacis (inquit) qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni dominum nostrum Jesum Christum, apert vos in omni bono, &c.

Rursus de quatuor illis animalibus quæ Ezechiel vidit, & Joanni in visione monstrata sunt, dicitur quod ibant & non revertebantur, eum ambulantes. At quod per illa quatuor animalia designati sunt quatuor Evangelistæ, apertius est quam ut dubitari debeat, aut probatione indigeat. Quid est dicere quod semper ibant, nisi quod Evangelia semper manebant? Tempore procedente & ipsa etiam procedunt. Quod si Evangelium jam (ut isti Flagellantes mentiantur) cessasset: non vere diceretur de animalibus quod ibant & non revertebantur. Testamentum si quidem vetus quoniam revocatum est, & jam amplius non obligat, finibit iter suum, nec diceretur de eo quod vadit & non revertitur, quemadmodum de quatuor animalibus dicitur quod ibant, & non revertebantur. Unde B. Greg. hom. 6. super Ezecl. ait: „ Testamentum novum etiam per testamenti veteris paginas testamentum æternum appellatum est, quia intellectus illius nunquam mutatur. Bene ergo dicitur quod rotæ euntes ibant, & non revertebantur cum ambulantes, quia novum testamentum non rescinditur, dum vetus jam spiritaliter intelligitur. Post se non redeunt, quia usque ad finem mundi immutabilia persistunt. Ambulant ergo, sed non revertuntur, quia sic spiritualiter ad cor nostrum veniunt, ut eorum præcepta ulterius non mu-

tentur. Hæc Gregor. Accedit ad hæc, quod si qui tentant evangelium finitum esse, & aliud loco ejus subrogatum testamentum, aut negant Christum mortuum, aut volunt eum iterum crucifigere. Nam si (ut ait Paulus Hebr. 9.) testamentum in morte testatoris confirmatum est: ergo evangelium jam confirmatum est, aut Christus mortuus non erit. Quod si Christus mortuus est, & testamentum ejus oportet sic esse firmum, ut numquam revocari possit, & si aliud post istud succedet, ut illud etiam firmetur, oportebit testatoris mortem accedere: quapropter oporteret ut Christus iterum moreretur, ut per ejus mortem illud aliud testamentum confirmaretur. Quis autem hoc fateri audebit? Certe non alius quam ille qui sibi ipse iterum crucifigit Filium Dei. Paulus namque ait: (Roman. 6.) Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. Adversus tam insanam & impiam hæresim piget plura adferre.

Secunda hæresis est, dicens evangelium non fuisse prædicatum ab Apostolis secundum spiritalem intellectum, sed solum secundum litteram. Hujus erroris (ut Guido refert) auctor fuit Abbas Joachim, quem secutus est quidam alius Petrus Joannis. Verum de hoc errore jam supra disputavimus cum de rebus ad Apostolos pertinentibus ageremus.

Tertia hæresis contra evangelii valorem & dignitatem orta est, quæ negat evangelium esse legem, juxta veram & propriam legis rationem. Hoc docet Luther, quem secutus est in hac parte Philip. Melan. & Brentius, & reliqui omnes hujus farinae. Hoc autem ideo docent, & hac ratione contendunt se esse liberos ab obligatione omnium bonorum operum. Nam ideo dicunt evangelium non esse legem, quia afferunt evangelium nihil profus præcipere, sed solum manifestare nobis bonum nuntium de Jesu Christo Filio Dei, quod ille solus merito suæ passionis sit expiator peccatorum nostrorum, & redemptor animarum nostrarum. Et (ut magis illorum sententia pateat) verba illorum referam: Luther. in lib. de capt. Babyl. hæc ait: Quicquid sit lege cogente peccatum est, inde in novo testamento non sunt præcepta urgentia, sed tantum exhortationes & obsecrationes. Et iterum: Evangelium nihil aliud est, quam prædicatio de resurrectione Christi, quare hæc opera omnino sunt sublata. Hæc Lath. Philippus Melancton in locis communibus hæc ait: Novum testamentum non est aliud, nisi bonorum omnium permissio, citra legem, nullo justitiarum nostrarum respectu: quia bona nobis promittuntur citra conditionem, cum nihil vicissim à nobis exigatur. Hæc Philip. Melanct. Deinde, doctores missi ad Concilium Tridentinum à duce Vvitembergensi, quorum præcipuus erat Brentius in confessione fidei, quom illic scriptam obtulerunt, in titulo De evangelio, hæc scripserunt: Evangelium non est aliud quam bona & læta annuntiatio de filio Dei domino nostro Jesu Christo, quod ipse solus sit expiator peccatorum nostrorum, & redemptor & salvator noster. Hæc Brentius & socii ejus, Ex omnibus verbis istorum hæreticorum quæ hic citavimus, duos potissimum aut tres annotare oportet errores. Primus est qui bonorum operum necessitatem negat, sed de hoc infra dissemus, in titulo De fide, & in titulo De operibus. Secundus error est, quod dicitur nullum esse in lege evangetica præceptum, & de hoc etiam nihil in hoc loco dicemus, sed de illo infra, Deo duce, in titulo De præceptis disputabimus. Tertius error est quo afferunt evangelium Christi non esse dicendum legem, & de hoc

est præfens disputatio, ut aperte convincam esse manifestum errorem. Primo quidem illud est apertum testimonium contra hanc assertionem, quod Deus per Esaiam Prophetam ait cap. 42. Ecce servus meus suscipiam eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus proferet. Non clamavit nec accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Clamata castitatem non conteret, & lignum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium. Non erit tristis, neque turbulentus donec ponat in terra iudicium: & legem ejus insula expectabunt. Ex his verbis constat apertissime evangelium appellatum esse legem Christi. Nam verba ista ex Esaiâ citata intelligenda esse de Christo salvatore nostro, apertissime Matthæus declarat cap. 12. dicens: Ea omnia quæ de puero electo, in his verbis Esaiæ dicta sunt, esse impleta in Christo salvatore nostro. De hoc autem puero à Deo electo, quem Matthæus interpretatur esse Christum, dixit Deus per Esaiam quod legem ejus insula expectabunt, insulas appellans, omnes animas, quæ à turbulento hujus mundi mari circumdatæ sunt. At Christus salvator noster nullam aliam legem præter evangelium dedit. Igitur evangelium juxta Esaiæ vaticinium est lex. Præterea per Hieremiam Prophetam Dominus ait cap. 31. Ecce dies veniens dicit dominus, & seriam domui Israel, & domui Juda fidus novum: non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehendi manus eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed erit pactum quod seriam cum domo Israel post dies illos, dicit dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Hæc verba esse intelligenda de novo testamento, quod est evangelium, apertissime declarat Paulus in epist. ad Hebr. Nam ex illis Hierem. verbis Paulus vult convincere, per adventum evangelii & novi testamenti, esse abrogatum vetus testamentum. Quoniam postquam illa verba Hieremias plene citaverat, ex illis argumentum sumens, sic ait: Dicendo autem novum, veteravit prius: quod autem antiquatur, & sensus, proprie interitum est. In quibus verbis Paulus aperte notat veteris testamenti dissolutionem & mortem. Deinde ex eodem Hieremias vaticinio, probat Paulus eminentiam evangelii supra testamentum vetus. Nam postquam dixerat legem Mosaicam esse imperfectam, quia non poterat salvare illius observatores, quod nunc facit evangelium in fide Christi, ad confirmationem hujus evangelicæ gratiæ, adducit prædicta verba Hieremias, sic inquires (Hebr. 10.) Contestatur autem nos et Spiritus Sanctus. Postquam enim dixit, hoc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum inscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. in quibus verbis, multa indicat Paulus quæ habet novum testamentum supra vetus. Primum est quod novum testamentum potens est per merita Christi hominum peccata ita delere ut profus oblivioni tradantur, quo nequam facere poterat testamentum vetus. Deinde, lex vetus data est in tabulis lapideis, propter corda dura eorum & lapidea, quia talibus dabitur lex: novum autem testamentum datum est in cordibus hominum. Nam de illa Propheta Hieremias loquutus fuit, dicens: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & de eodem testamento novo verba illa interpretatur Paulus in loco prædicto. Unde Haymo prædicta Pauli verba quæ habentur ad Heb. 9. interpretans, hæc ait: „ Mag-

quidam esset error cruoris, sed maneret gratia redemp-
tionis, ideo in similitudinem quidem accipis sacramen-
tum, sed veræ naturæ gratiam virtutemque conseque-
ris. *Ego sum* (inquit) *panis vivus qui de celo descendit*.
Si caro non descendit de celo, hoc est carnis in terris
assumptæ ex virgine, quomodo ergo descendit panis è
celo, & panis vivus? Quia idem dominus noster Jesus
Christus confors divinitatis & corporis. Et tu qui acci-
pis panem divinæ ejus substantiæ, in illo participaris
alimento. Hucusque Ambrosius. Ubi adverte Lector
quam clare asserat nos manducare carnem Christi, & qua-
liter verba quæ habentur Joannis sexto exponat de vera
Christi carne, quam dicit nos sub panis specie manduca-
re. Hylarius octavo libro de Trinitate, sic ait: „ Non est
humana aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum, ne-
que per violentam atque impudentem prædicationem
coelestium dædorum sanitati, alienæ atque impie intel-
ligentiæ extorquenda perversitas est. Quæ scripta sunt,
legamus, & quæ legerimus, intelligamus, & tunc per-
sectæ fidei sangemur officio. De naturali enim Christi
in nobis veritate quæ discimus, nisi ab eo discimus,
stulte atque impie discimus. Ipse enim ait: *Caro mea*
vere est esca, & sanguis meus vere est potus. Qui edidit car-
nam meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, &
ego in eo. De veritate carnis & sanguinis non est relic-
tus ambigendi locus: nunc enim & ipsius domini pro-
fessione, & fide nostra vere caro est, & vere sanguis
est. Et hæc accepta atque hausta hæc efficiunt, ut nos
in Christo, & Christus in nobis sit. Hæc Hylarius. In
quibus aperitissime ostendit nos manducare veram Christi
carnem: & bibere verum ejus sanguinem, adducto
pro hac re testimonio quod putavit conveniens ex Joan-
nis 6. capite. Cyprianus in expositione orationis domini-
cæ sic ait: „ Hunc autem panem dari nobis quotidie pos-
tulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quo-
tidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo
graviore delicto, dum abstanti & non communicantes
à celesti pane prohibemur, à Christi corpore separe-
mur, ipso prædicante & monente: (Joann. 6.) *Ego*
sum panis vitæ, qui de celo descendit. Si quis ediderit ex
hoc pane, vivet in æternum. Panem autem quem ego de-
dero, caro mea est pro sæculi vita. Quando ergo dicit, in
æternum vivere, si quis ediderit de ejus pane, ut mani-
festum est eos vivere qui corpus ejus attingunt, & Eu-
charistiam jure communicationis accipiunt, ita contra
timendum est & orandum, ne dum qui absentis sepa-
ratur à Christi corpore, procul remaneat à salute,
comminante ipso, & dicente: (Ibidem) *Nisi edideritis*
carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non ha-
bitis vitam in vobis. Et ideo panem nostrum, id est
Christum dari nobis quotidie petimus, ut qui in Chris-
to manemus & vivimus, à sanctificatione & corpore
ejus non recedamus. Hæc Cyprianus. Vides hic lec-
tor qualiter Cyprianus asserit eum qui ab Eucharistia
communione separatus est, esse etiam separatam à cor-
pore Christi, atque ideo à salute. Cui aprat testimonium
ex Joannis 6. nempe illud: *Nisi edideritis carnem filii homi-*
nis, &c. Et in libro primo adversus Judæos eandem sen-
tentiam confirmat per testimonia ex illo loco Joannis ad-
ducta. Denum Origenes homilia 7. super librum Nu-
merorum, sic dicit: „ Et quæ prius ænigmate designa-
bantur, nunc in specie & veritate complentur. Et ideo
ille qui species figurarum & ænigmatum disterebat, di-
cit: (1. Cor. 10.) *Scimus autem quoniam patres nostri*

omnes sub nube fuerunt, & omnes in Moyse baptizati sunt
in nube, & in mari. Et omnes eandem escam spiritua-
lem manducaverunt. Et omnes eundem potum spiritualem
biberunt. Bibebant autem de spiritali confluence eos pe-
tra. Petra autem erat Christus. Vides quomodo æni-
mata legis Paulus abolvit, & species ænigmatum do-
cet, & dicit quia petra in ænigmate erat apud Moysen
antequam jungeretur huic nostræ Æthiopiæ. Nunc in
specie petra Christus est. Nunc enim os ad os loquitur
per legem Deus. Antea in ænigmate fuit baptizatus in
nube, & in mari: nunc autem in specie regeneratio
est in aqua & in Spiritu Sancto. Tunc in ænigmate
erat manna cibus: nunc autem in specie caro verbi Dei
est, verus cibus: sicut ipse dicit, quia *caro mea vere est*
cibus, & sanguis meus vere est potus. Hucusque Origenes.
Ex quo multa nobis suffragantur. Nam cum differat
de his quæ prius in figura habebantur, & nunc in veritate
habentur, tria adducit exempla, quorum unum est
mannæ, qui cibus Judæis fuerat, sed in figura: figura-
bar namque Eucharistiam, in qua nos Christi carne pas-
cimur in veritate & non figura, ut Oecolampadius ait:
pro qua re confirmanda, ut vides lector, Origenes cita-
vit testimonium ex Joanne 6. capite, quod huic proposi-
to vidit esse commodissimum. Patet ergo ex tot viro-
rum clarissimorum testimonio, ea quæ de pane & carne
& sanguine Christi Joannis 6. dicuntur, ad Eucharistia
sacramentum esse referenda. Verum ut hominem aucto-
rum testimonio obruamus, ostendamusque velut hereti-
cum ab Ecclesiæ unitate divisum: alia insuper producimus
illustrium virorum testimonia, qui manifeste probant in
hoc præstantissimo sacramento verum Christi corpus &
sanguinem sub speciebus panis & vini contineri. Leo pri-
mus sanctitate perinde ac doctrina clarus, in epistola ad
Constantinopolitanos ita scribit: In Ecclesia Dei om-
nium ore tam consonum est, ut nec ab infantium lin-
guis veritas corporis & sanguinis Christi inter commu-
nis sacramenta fidei taceatur, quia in illa mystica dis-
tributione spiritualis alimonie hoc impartitur, ut acci-
pientes virtutem coelestis cibi, in carnem ipsius, qui
caro nostra factus est, transcamus. Hæc Leo. Joven-
tus etiam presbyter Hieronymo antiquior, carmine hexa-
metro evangelicam historiam describens, ait:
Hæc ubi dicta dedit, palmis sibi frangere panem:
Discipulos docuit, proprium se tradere corpus.
Hinc calicem, sumit dominus, vinoque repletum.
Sanctificat gratis verbis, potumque ministrat.
Edocuitque suum se divisisse cruorem:
Atque ait: hic sanguis populi delicta remittet.
Hunc potate meum: jam veris credite dicitis.
Arnobius super Psalm. 110. sic ait: „ Confessio Tri-
nitatis, & magnificentia deitatis, opus ejus: justitia
ejus immutabilis perseverat in sæcula sæculorum, in
qua justitia memoriam fecit mirabilium suorum, dicens:
Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facie-
ritis. Quando hoc dixit misericors & miserator dominus?
Tunc sine dubio, quando escam dedit corporis sui ri-
mentibus se. Et hujus testamenti memor erit dominus
in æternum, per quod virtutem operum suorum annun-
tiavit populo suo. Hæc Arnobius. Vides lector qua-
liter Arnobius asserat dominum dedisse nobis escam
corporis sui. Irenæus in lib. 5. adversus hæreses hanc
etiam fatetur fidem, dicens: „ Quando & mixtus calix,
& fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia

san-

sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & con-
sistit nostræ carnis substantia. Quomodo negant carnem
capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ
& sanguine, & corpore Christi nutritur, & membrum
ejus sit, quemadmodum Apostolus ait in ea quæ est ad
Bphestos epistola: *Quoniam membra sumus corporis ejus,*
& de carne ejus, & de ossibus ejus? Non de spiritali aliquo
invisibili homine differens hæc (Spiritus enim neque car-
nem, neque ossa habet, Luc. ult.) sed de ea dispositione quæ
est secundum hominem quæ ex carnibus & nervis con-
sistit, quæ de calice, qui ejus sanguis est, nutritur, &
de pane, qui est corpus ejus, augetur. Hæc Irenæus:
quem Trithemius in libro de Ecclesiasticis scriptoribus
martyrem fuisse docet, eumque discipulum fuisse Poly-
carpi martyris, testatur Hieronymus, qui & eundem
Polycarpum martyrem, asserit, fuisse discipulum Joannis
Evangelistæ: ex quo patet hunc Irenæum ab Apostolo
Christi fuisse edoctum, mediante Polycarpo. Quæ idcirco
dixi, quo efficacius sit ejus testimonium. Ignatius demum
discipulus, ut credo Christi, coævus saltem Apostolis, in
quodam ad Roman. epist. sic ait: „ Panem Dei voco panem
coelestem, panem vitæ, qui est caro Jesu Christi filii Dei
vivi, qui natus est in novissimo ex femine David &
Abrahæ. Et potum voco sanguinem ejus, qui est dilectio
incorruptibilis, & vita æterna. Hæc Ignatius beatissi-
mus martyr. Plurimos alios auctores, eosque illustres,
quorum testimonia etiam nobis suffragari possent,
prudens omisit, ne onerarem lectorem, & ne brevitas
dixi (quam in principio operis promisi) videar oblitus.
Et tamen in posterum adverteas alios errores de eucharis-
tia adferemus: quæ cum legeris, rogo, lector, atten-
das plurima ex illis huic servare proposito. Hæc certe ta-
lium virorum testimonia, etiam locus scripturæ dees-
set, sufficere deberent ad quamcumque fidem confir-
mandam, etiam si centum Oecolampadii repugnarent. Ver-
um quum tot illustres viri Oecolampadii repugnent,
qualiter non veretur adversus tot clarissimos viros, immo
adversus totam Ecclesiam collum exerere? Certe in cau-
sa est id quod Cyrillus dicit de Judæis litigantibus, ac
dicentibus: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad*
manducandum? Sic enim ait Cyrillus: „ De Deo non sine
magna impietate proclamatur, nec in mentem venit nihil
esse impossibile apud Deum. Nam quum animales es-
sent (ut ait Paulus 2. Cor. 2.) *spiritalia intelligere non*
poterant, sed fatuitas quadam tam magnum sibi videtur
mysterium. Hæc Cyrillus. Ita ergo (ut patet) Oeco-
lampadio fatuitas quadam tam magnificum videtur my-
sterium, nec intelligit quid intus lateat, nec confidat,
nihil esse impossibile apud Deum. Quare autem non in-
telligit, in aperto est: quia teste Paulo, *animalis homo*
non percipit ea quæ Dei sunt. At quis magis animalis
quam Oecolampadius, cujus manifesta sunt opera car-
nis? Nam cum monachus esset ordinis sanctæ Brigitiæ,
rejecta continentia quam in monachatu voverat, uxorem
dixit: cum tamen ea esset ætate, quæ si in sæculo liber
maneret, uxore abstinere debuisset. Saram inquit, quæ
dixit (Gen. 18.): *Consequi, & quomodo voluptati operam*
dabo? Verum hic forte ex sentibus illis erat qui exar-
dant in concupiscentiam. Sufanem: (Dan. 13.) Cateram
ut rem penitus absolvamus, superest ut Concilia quæ in
hujus rei confirmationem celebrata sunt, adferamus. Pri-
mo: tertia Synodus ex his quatuor quas beatus Gregorius
fatetur se venerari tamquam quatuor Evangelia, quæ
quidem Synodus Ephesina prima est ducentorum Epif-

coporum numero, in quo præsedit summi Pontificis vi-
cerem Cyrellus Alexandrinus Episcopus. In epistola
quadam à toto Concilio missa Nestorio hæretico Constanti-
nopolitano Episcopo, de cujus dogmate agebatur, qui
dicebat duas esse in Christo personas, aliam Dei, aliam
hominis, sicut alias jam de hoc differimus, ita dicitur:
Sic etiam ad mysticas benedictiones accedimus, & sancti-
ficamur participes sancti corporis & pretiosi sanguinis
Christi omnium nostrorum redemptoris effecti, non ut
communem carnem percipientes (quod abest) neque ut
viri sanctificati, & verbo conjuncti secundum dignitatis
unitatem, aut sicut divinam possidentis habitationem, sed
vere vivificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vi-
ta enim naturaliter ut Deus existens, quia proprie car-
ni unitus est, vivificatricem eam esse professus est: &
ideo quamvis dicat ad nos: (Joan. 6.) *Amen dico vobis,*
nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus
sanguinem; non tamen eam ut hominis unius ex nobis
existimare debemus. Quomodo enim juxta naturam suam
vivificatrix esse caro poterit hominis? sed ut, vere pro-
priam ejus factam, qui propter nos filius hominis est factus
& vocatus. Hæc Concilium. Per quod decretum om-
nes hæretici negantes veram Christi carnem verumque
sanguinem, in Eucharistia contineri, qualitercumque id
negent, hic aperte rejiciuntur. Verum quum hoc viderit
Oecolampadius, perpendens quantæ arrogantia sit faci-
ciem toti Concilio opponere, ad hoc suffragit, ut dicit
Cyrillo ad Nestorium directæ. Hoc autem manifeste con-
vincitur falsitatis exitulo ejusdem epistolæ. Sic enim in-
scripito epistolæ habet: Religioso & Deo amabili confa-
cerdoti Nestorio Cyrillus, & quicumque sunt apud Ephe-
si synodum. Ex ista epistolæ inscriptione aperte colligitur
epistolam à toto Concilio esse ad Nestorium mandatam:
quo fit, ut quæ in ea continentur, velut acta Concilii
esse recipienda. Post aliquot deinde annorum centurias
Leo nonus, ut diximus, celebravit Concilium Vercellens,
in quo hoc impium Berengarii dogma damnatum est.
Deinde sub Victore secundo aliud Concilium Turonis
celebratum est, præsidente Ildebrando Romano Ecclesiæ
Diacono Cardinali: in quo iterum Berengarii dogma sicut
à toto Concilio, ita & ab ipso Berengario rejectum est.
Denum sub Nicolao secundo Concilium Romanum cen-
tum tredecim Episcoporum coactum est hac de causa,
quod Berengarium ad vomitum rediisse compertum est,
in quo iterum Berengarius Concilii decretum suscipiens,
suo dogmati renuntiavit. Quorum Conciliorum acta incuria
scriptorum non habemus. Nam in eo volumine Con-
ciliorum quod Parisiis impressum est, à quotta synodo
Constantinopolitana usque ad Concilium Constantiense
nullum aliud Concilium interponitur, in quo interfecto
temporis spatio constat multa Concilia celebrata fuisse. ea-
que non parvi momenti. Itaque ex illo Vercellensi, Tu-
ronensi, ac Romano Conciliis, nihil aliud reperio præ-
ter abjuratorem, quæ à Concilio Romano oblata est Be-
rengario, ut eam coram toto illo conventu legeret, ac ita
esse fateretur. Quæ quidem abjuratio ponitur in volumi-
ne decretorum de consecrat. dist. 2. cap. Ego Berengarius.
Denum post hæc omnia Concilium Constantiense recen-
sens errores Joannis Vvicleph, tertio loco istum collocat
his verbis: Christus non est in eodem sacramento identi-
ce & realiter in propria præsentia corporali. Quem erro-
rem cum aliis omnibus ejusdem auctoris una super om-
nes lata sententia damnat. Deinde Concilium Tridenti-

Ddd

num

Tom. I.

liter dicit scriptura (*Exod. 12.*): *Immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vespeream.* Et iterum in Levitico (*cap. 23.*) *Mense primo quatuordecima die mensis ad vespeream Pascha Domini est, & quatuordecima die mensis huius solemnitas azymorum est. Septem diebus azyma comeditis, dies primus erit vobis celeberrimus sanctusque.* Unde patet solemnitatem azymorum quatuordecima luna incipere, eumque diem qui quatuordecima occurbat, esse celeberrimum totius solemnitatis paschalis. Qui dies hac ratione Pascha appellatur, ut apud Joannem quum dicitur (*cap. 18.*) *Judei non intraverunt prætorium Pilati, ut non contaminarentur, sed manducarent Pascha.* Non quidem Pascha, id est, agnum paschalem, quoniam illum jam nocte præterita qua Christus cœnavit cum discipulis suis, Judei etiam comederant, quod Marco convincitur, dicens (*cap. 14.*) *Et prima die azymorum quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis carnis & parvum tibi ut manduces pascha?* Ex quibus verbis constat Judæos eodem die comeditisse agnum paschalem quo Christum. Cum ergo Joannes ait Judæos feria sexta qua Christus passus est, non intrasse in prætorium Pilati, ut non contaminarentur, sed manducarent pascha, nomine paschæ ibi azymos panes nominavit, quos septem diebus continuis comedere tenebantur, quorum primus & celeberrimus dies ille erat quo Christus passus est. At panes illos comedere hominibus immundis non licebat, atque ideo abstinerunt a domo gentilis hominis, ne hac occasione contaminati impedirentur ab esca illorum. Si ergo quatuordecima luna primus dies azymorum, isque celeberrimus est, qui à vespera diei præcedentis juxta legem computandus est, & quatuordecima luna vergente jam vespere agnus comedendus est, manifeste colligitur eam vespere quatuordecimæ lune, qua agnus comeditur, initium esse primi diei azymorum, qui quatuordecima luna celebratur. Quo fit, ut tunc in unum cœnant dies primus azymorum & paschæ, aut esus agni paschalis. Atque ita constat in illa agni paschalis cena non licere jam Judæis vesci fermentato, quoniam ab eo tempore primus azymorum dies computabatur. Eum ergo diem quem Marcus appellavit primum diem azymorum decimam quartam scilicet lunam, quod in ejus vespere primum panes illi comederentur, Joannes dixit ante diem festum Paschæ, pascha nominans primum diem solemnitatis paschalis, qui quatuordecima luna celebrandus erat. Cum ergo jam ostenderimus inter Joannem & alios Evangelistas de hac re convenire: non est quod impii ac blasphemii Græci calumniantur, dicentes alios Evangelistas in hoc (ut ipsi asserunt) errasse, atque ideo à Joanne, qui posterior scripsit, correctos esse. Nam si semel ad sacras literas (ut Augustini verbis utar) vel minimum admittatur mendacium, nihil amplius in eis solidæ veritatis manebit, qua possit adversariis convinci. Præterea Evangelistorum, sicut & cujuslibet alterius scripturæ sacræ, auctor est Spiritus Sanctus: ipse autem Evangelista velut calamus fuit, quo mediante Spiritus Sanctus scripturam sacram in ordinem redegit. Quis vero ita demens erit, ut scripturæ alicujus mendacium calamo impuerit, qui moveri nequit, & non potius scribere calamum moventi? Quo fit, ut qui asserit mendacium quantumlibet parvum in sacra scriptura reperiri, illud crimen Deo illius auctori impingat, & non scriptori. At Deum mendacii nota inurere manifesta est blasphemiam. Taceant ergo blasphemii Græci, & manus ori suo imponant, desinantque Deum blasphemare, dicentes *Matth. Marc. Luc.* cenam dominicam narrantes

errasse, atque à Joanne correctos fuisse. Neque enim erraverunt, neque à Joanne ullo pacto dissentiunt. Et si dissentirent (quod obnixè negamus) non esset certe cur plus Joanni credendum esset quam aliis tribus concordibus, eum in ore duorum aut trium stet omne verbum. Fateantur ergo necesse est qui pro Catholicis haberi voluunt, Christum in azymo pane consecrasset. Si ergo collectio Græcorum valida esset, potius colligeremus in fermento non posse celebrari, quam in azymo. Si enim necessarium eo pane conficiendum est hoc sacramentum, quo Christus consecit; constat autem Christum in azymo consecisse: necessarium erit etiam nos in azymo conficere. Hoc tamen non ita se habet. Nam & in fermentato confici potest, sicut & in azymo, quoniam azymum & fermentatum sacrificans, verum panem facit. Et cum legitimus Dominum corpus suum ex pane consecisse, legitimus panem accepisse, & quamvis certum sit azymum fuisse, illud tamen Evangelista subiecit. Et cum alibi se & carnem suam panem vocavit, nec azymum dixit, nec fermentatum: forte sciens præterit, ut vel hoc argumento ostenderet liberum nobis manere quo pane conficere vellemus. Non enim azymum & fermentatum substantialiter differunt: sicut nec homo novus ante peccatum, & in veteratus fermento peccati. Verum dices, si Græci in fermentato conficientes recte conficiunt, quid caulamur eos in hoc hæreticos? Cui objectioni respondemus, eos non ideo censendos hæreticos, quod in fermentato conficiant; sed quia sic conficientes putant in azymo non posse confici: Quod tamen falsum esse ostendimus, cum in eo dominium consecisse monstravimus. Præterea cum ipse celebraret, ait (*Luc. 22.*) *Hoc facite in mei commemorationem.* Si autem voluisset, ut nos, quibus hoc in Apostolis præcepit, in azymo non conficeremus, præmonisset nos in eis, & dixisset: Ne faciatis hoc azymo. Cum ergo dicens, hoc facite, azymum non excepit, in quo tamen ipse consecravit: quis audebit excipere quod ipse non excepit, & prohibere quod non solum nullo sermone prohibuit, sed etiam opere confirmavit? Nos autem sic conficientes in azymo, credimus Græcos vere in fermentato conficere, quamvis sic conficientes peccent propter Ecclesiæ divisionem quam faciunt, & à cuius obedientia se separaverunt. Ecclesia siquidem eisi cognosceret in utroque legitime confici posse, quibusdam tamen iustis causis ad unam certam materiam, nempe ad azymum omnes fideles arctavit. Primum, quod Christus in ea consecerit, quod efficiens non solum non prohibuit ut in azymo conficeremus, immo potius invitavit dicens: hoc facite in meam commemorationem, supple quod ego facio. Deinde quia in azymo sinceritas, in fermento autem malitia designatur, juxta Apostolum dicentem (*1. Cor. 5.*): *Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiae & nequitiae, sed in azymis sinceritatis & veritatis.* Et Dominus in Evangelio (*Luc. 12.*): *Cavete à fermento pharisæorum, quod est hypocrysis.* Quapropter in lege præceptum erat (*Levit. 2.*): *Omnis oblatio que offertur domino, absque fermento fiet, nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio domini.* Nimirum hoc tropo designans in omni opere bono omnem profus inane gloriam virandam. Cum ergo fermentum malitiam designet, qualis in Christi humanitate nullatenus valet inveniri, Ecclesia merito censuit in azymo esse celebrandum, ut signum exterius, scilicet panis accidentia, esset signum conformius. Cui præcepto repugnantes Græci, & si vere conficiant, tamen sic conficientes peccant, eo quod Christum

in prælati Ecclesiæ spernant, ipso dicente (*Luc. 10.*) *Qui vos spernit, me spernit.* Quæ res in Concilio Florentino, quod pro unione Græcorum sub Eugenio 4. hujus nominis Pontifice celebratum est, definita fuit. Nam Concilium illud definit, in azymo sive fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici, sacerdotique in altero ipsum domini corpus conficere debere, unumquemque scilicet juxta suæ Ecclesiæ sive orientalis, sive occidentalis consuetudinem. Et hanc definitionem Græci tunc susceperunt, quamvis postea illam contempserint. De hac re beatus Anselmus nimis brevem, compendiosum tamen fecit tractatum, qui inscribitur de fermentato & azymo.

Tertia hæresis est circa verba quibus hoc sacramentum conficiendum est. Vvaldensis namque (ut ait Guido Carmelita, cap. nono de hæresibus Vvaldensium) consecratur sine consuetura Ecclesiæ forma, qua Christus consecrans, nobis consecrandi modum tradidit: sed dicendo septies pater noster, & benedicendo panem & vinum, se consecrare dicebant. Verum Aeneas Sylvius qui & Pius secundus Pontifex maximus, vir certe meo judicio longe diligentior circa inquisitionem historiarum, quam Guido in libro de orig. Bohem. cap. 35. errores Vvaldensium ad unum usque recensens, nihil tale comminiscitur. Antoninus etiam Florentinus Archiepiscopus quarta parte suæ summæ, titulo 11. cap. 7. enumerans errores pauperum de Lugduno, qui & Vvaldenses appellantur, nullam hujus rei facit mentionem. Bernardus de Lutemburgo in suo catalogo, nec in titulo Pauperes de Lugduno, nec in titulo Vvaldenses (nam eos hoc duplici nomine bis inter hæreticos annumerat) nihil simile eis tribuit, immo in titulo Vvaldenses, secutus historiam Aeneæ Sylvii in lib. de origine Bohemorum, aliquid huic assertioni repugnans commemorat. Nam istorum assertiones enumerans Aeneas Sylvius, quem & sequitur Bernardus de Lutemburgo, sic ait: Sacerdotem quocumque loco, quocumque tempore, sacrum Christi corpus consecrare posse, preteritisque ministrare, sufficere ut verba sacramentalia tantum dicat. Ex quibus verbis plus colligimus eos veram conficiendi formam tenere, quam omittere. Præterea assertio ipsa adeo est insana, ut vix persuadere possim aliquem hominem Christo initiatum, & inter Christianos nutritum, eam docuisse, cum nullus sit sacra scripturæ locus, unde hujus rei suspicio haberi possit, nisi forte ansam erroris acceperint ex ea particula quæ in oratione dominica connumeratur, scilicet, panem nostrum quotidianum da nobis hodie. At cum isti tantum dominicæ orationi tribuant, ut nullam aliam præter illam admittant (sicut infra in titulo De oratione ostendemus) possibile est ut eam arbitrentur etiam ad corpus Christi consecrationem efficacem, præcipue cum Vvaldensium secta (ut alias diximus) ab homine profus literarum ignaro suscitata fuerit. Adversus hæresim, quod tam demens ac fatua sit, pugnatè dignamur, cum tam aperta sint scripturæ testimonia apud Matthæum, Marcum, & Lucam, dicentia Christum corpus suum consecrasset supra acceptum panem, dicendo: *Hoc est corpus meum.* Quorum unus, scilicet Lucas, addidit Christum facta consecratione dixisse, *hoc facite in meam commemorationem.* Quo elogio & illa facere, & eisdem verbis, quibus ipse fecerat, jusit. Et Paulus in 1. ad Corinthios epistola eadem commemorat, quæ cum sint luce clariora, prætereo.

Quarta hæresis est quæ negat verum Christi corpus

realiter in sacramento sub panis speciebus, & sanguinem sub speciebus vini contineri: in quo errore conveniunt plures, itque inter se (ut hæreticorum mos est) valde diversi. Quidam namque dixerunt ibi esse carnem alicujus hominis, sive iustus ille fuerit, sive peccator, non esse curandum, in quam carnem panis ibi præexistens converteretur, quæ caro (ut asserunt) proficiebat in remissionem peccatorum. Alii rursus dicebant panem illum converti in carnem hominis, non tamen cujuslibet sine discrimine, sed in carnem hominis iusti ac sanctificati, qui templum esset Dei, qui divinam in se habitationem possideret. Et hunc errorem apparere habuisse Nestorium ex 1. synodo Ephesina. Nam Nestorius (ut superius ostendimus) dixit duas personas in Christo: unam quæ esset homo, & aliam quæ esset Deus in illo homine tamquam in templo habitans. Itaque dicebat in eucharistia contineri veram carnem, sed illam esse carnem puri hominis, non autem Dei. Inter hos ergo errores de hoc convenit, ibidem videlicet carnem filii hominis contineri, non autem carnem Dei. Sed penes hoc ab invicem discedunt, quod primi asserunt eam esse carnem cujuslibet hominis, sive iusti, sive peccatoris. Qui autem sint hujus erroris auctores, apud neminem reperi, nisi quod illum Ephesina synodus condemnat. Alii dicunt ibi esse carnem cujusdam puri hominis, iusti tamen. Utrique ergo negant ibi esse carnem filii Dei. Sicut adhuc alii qui negant profus ibi carnem contineri. Hi autem nullam profus admittunt carnem ibi realiter contineri: dicunt tamen carnem filii Dei ibi esse non vere & realiter, sed tantum in signo & figura, quemadmodum continebatur in aliis rebus quæ in veteri testamento Christum representaverunt, ut fuit agnus paschalis, vacca extra portam civitatis pro peccatis populi immolata, & petra quæ virga percussa sitienti populo aquam ministravit: in quibus omnibus Christus continebatur, non realiter sed significative, eo quod signa quedam erant ipsum Christum representantia. Quapropter verba illa quibus Christus tunc panem in suum corpus convertit, & nos etiam nunc ex ejus præcepto in ejus commemorationem facimus, dicendo: Hoc est corpus meum, ad hunc sensum detorqueant, ut dicant eo modo esse intelligenda quo Paulus dixit (*1. Cor. 10.*) *Petra autem erat Christus.* At petram esse Christum non ea ratione dixit Paulus, quod vera esset petra, sed quod petra illa representavit Christum, ac ideo dicitur ab eo Christus: tamquam si expressis dixisset, id quod petra illa significabat, Christus est. Ad hunc modum dicunt intelligendum esse quod Christus ait: Hoc est corpus meum, non quod ibi sit verum Christi corpus, sed quoddam signum Christum representans. Hujus erroris primi duces (ut Guidoni placet) fuerunt Armeni. Nescio tamen quos auctores in hoc secutus fuerit Guido, ut hanc hæresim Armenis impingeret, quam nullum alium illis tribuisse, reperio. Omnes enim quos hujus perversi dogmatis fecisse mentionem reperio, asserunt hanc fuisse Berengarii inventionem. Hic Berengarius natione Gallus, clericus diaconus Ecclesiæ sancti Mauricii Andegavensis fuit, homo parum eruditus (ut Guido mundus testatur) sed dialecticis quibusdam captivaneulis profus deditus, per quas fallacem hujus mundi gloriam, quam maxime cupiebat, se capturum sperabat. Qua de causa factum est, ut in hanc quam modo retulimus insaniam præruerit. Hac occasione motus Leo nonus tunc summus Ecclesiæ Pontifex, vir omnium historicorum testimonio vitæ sanctitate clarus, Veracellii Concilium congregavit, quo Berengarium asecutum

minimeque (ut Lanfrancus ait) venire volentem, cum suis complicitibus, nisi citissime respicerent, perpetuo damnavit anathematæ. Leo tamen pauco postmodum interjecto spatio moritur, atque Berengarius in sua obstinatione persistens, venenum suæ hæresis per totas diffusit Gallias. Qua de re Victor secundus, qui Leoni 9. successit, Concilium Turonis per Hildebrandum Ecclesiæ Romanæ tunc Cardinalem, ac illius vice Concilio præsentem celebravit, in quo Berengarius per quosdam eruditissimos viros, & præcipue per Lanfrancum Cantuariensem Archiepiscopum convictus, sed minime emendatus est. Nam inde exiens ad vomitum velut canis rediit. Quam ob causam Nicolaus secundus, qui Victori in Ecclesiæ administratione successit, Romæ Concilium centum & tredecim Episcoporum congregat, in quo assistens Berengarius, aut emendatus, aut emendatum se penæ timore simulans, palinodiam cantavit, quæ in volumine decretorum recitatur de conf. dist. 2. c. Ego Berengarius. Berengario successit post centum & eo amplius annos impius quidam Almaricus, de quo jam supra fecimus mentionem. Hic dicebat non aliter esse corpus Christi in Eucharistia, quam in alio quovis pane, aut qualibet alia re. Sic enim de illo refert Bernardus de Lutsemburgo in suo catalogo, citans quemdam Casarium monachum. Alium autem neminem inveni qui hoc Almarico tribuat. Antoninus namque Florentinus quarta parte summæ, titulo undecimo, capite septimo, recensens errores Almarici, nihil tale commemorat. Et Platina enarrans vitam Innocentii tertii, sub quo in Concilio Lateranensi dogmata Almarici condemnata sunt, cum illius alios errores recenset, nec tamen hujus meminit, Casarium quem catalogum citat, non vidi. Illum catalogum ergo secutus, Almaricum hunc inferere descevi, eo quod istius dogma non longe abest à Berengario: quapropter etiam eodem feriendus sit gladio, quo ille. Post istos omnes ad centum annos, & eo amplius Joannes Vvicelyph eundem amplexatus est errorem, ut patet ex Concilio Constantiensi, sessione octava. Demum hoc nostro tempore Joannes Oecolampadius, cujus vitam jam brevi supra descripsimus, hanc hæresim à tor annis sepultam reduxit ab inferis, eamque quoad potuit scripturis munivit tam ex factro instrumento, quam ex dictis sanctorum, aliquibus male adductis, quibusdam detruncatis, omnibus tamen male intellectis. Is enim ea verba Christi quibus nos quotidie sacramentum conficimus, scilicet, *Hoc est corpus meum*, sic exponit, id est, hoc significat corpus meum, vel hoc est figura corporis mei. Ut autem hoc clarius pateat, verba ejus referam. Oecolampadius. Tempus est ut accedamus ad id in quo status est sermonis: nempe ut probeamus verba cenæ dominicæ eodem tropo dicta, quo illa quæ Apostolus dixit (1. Cor. 10.): *Petra autem erat Christus*: hoc est petra significabat Christum, vel erat figura Christi. Nam in hoc totum dissidium est. Si enim ipariticos & substantiæ abique tropo exposuerimus, est: asseremus corpus Christi in altari non tantum sacramentaliter (ut vocant) sed tam vere ac in cælo est, adesse. Sin nostra convenit expositio, Neque in hoc contenderim, vel de consubstantiatione (uti liceat adversariorum verbis) suspicandum nihil. Ita sæpe ex minimis verbalibus summæ quaestiones emergunt. Neque in hoc contenderim, si quis per corpus magis figuram corporis intelligi, quam verbum est velit per significat interpretari. Nam id ipsum mihi arridet; utrumque tamen probe, eo quod eundem sensum reddat, sive est significat interpretari, sive

corpus figuram & sacramentum corporis. Nos sensum non verba querimus. Hucusque Oecolampadius. O illi trem scripturæ expositorum! Si ad hunc modum liceat scripturas exponere, vel potius dixerim alienare, aut depravare, in exhausta suggeretur suscitandorum hæresium materia. Omnis etiam auferetur gladius quo hæreticus configi solis. Nulla quidem scriptura erit quæ non pari facilitate possit corumpi. Multum quidem hoc novo tropo exultarent olim Cerdonitæ, & Manichei, & quisquis negavit Christum verum corpus habuisse, verumque hominem fuisse. Nec minus hac nova expositione gaudent Arriani, Eunomiani, Aeriani, ac ceteri omnes qui negarunt Christum esse Deum. Nam omnia que illis repugnare videntur, facile sibi conciliantur exponendo verbum est per significat: ut si dicatur, Deus erat verbum, id est, figura quædam deitatis fuit verbum. Et illud: Verbum caro factum est, sic exponatur, id est, verbum factum est quædam carnis figura; aut sic, verbum carnem per quædam figuram significat. At quis orthodoxus tales ac tam invitas, tam distortas, tamque à littera alienas expositiones patitur? Cæterum quod plures adfert sacra scripturæ locos, in quibus hujusmodi tropi deprehendantur, non inficior. Sæpenumero etenim scripturæ sacra figuris & tropis utuntur (sicut Augustinus ostendit in libro secundo de doctrina Christiana) nec tamen ex eo quod sæpe utuntur figuris, colligendum est omnem scripturæ locutionem esse figuratam. Quapropter ex hoc quod alibi scriptura sacra tropo quodam sit usa, non bene colligit Oecolampadius, ut etiam nunc figurata locutione utatur. Nam etsi bis mille locos ostendat quibus figurata in scriptura, hi tamen omnes nunquam efficient quod istis verbis etiam aliqua addit figurata locutio, qualem ipse finxit. Numquid dicit aliquis hanc esse justam consecutionem? Paulus tropo usus est, cum dixit: *Petra autem erat Christus*: ergo & Christus similiter tropo usus est, cum dixit: *Hoc est corpus meum*? Atque ideo adhuc Oecolampadio probandum refert, ut in his verbis, scilicet: *Hoc est corpus meum*, aliquis subdit tropus, qui nusquam efficit. Præterea & si quasdam figuratas locutiones in scriptura admittamus, non tamen talem qualem Oecolampadius confingit, ut per verbum est intelligamus significat. Nam quod adducit de Paulo, scilicet (1. Cor. 10.): *Petra autem erat Christus*, nullo modo propositum suum juvat. Non enim Paulus dixit Christum esse petram corpoream, sed spiritualement, quod ex præcedentibus clare convincitur. Sic namque ait: *Bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus*. Vides jam quam petram dixerit esse Christum, nempe spiritualement, de qua bibebant, quæ populi illius omnes exitens, multis eum miraculis adjuvit. Quod si adhuc contendas ad petram corpoream referendum, dic quæso ubinam inveniat illam sensibilem petram de qua unda profuit, populum fuisse secutum quocumque perrexisset? Hujus quidem tanti miraculi nullam Moses fecit mentionem, quam tamen alia minora recensuerit. Verum hoc Paulus tribuit illi petræ quam dixit esse Christum. Bibebant, inquit, de spiritali consequente eos petra. At petra non eos comitabatur, sed Christus opem illis in omni eventu laturus. Sic enim exponit Ambrosius: „ Sequens tamen petra dicta est quæ „ intelligitur esse Christus. Ubi enim deficiebat huma- „ num eis suffragium, aderat Christus; ideo sequebatur, „ ut ubi defecisset, ille subveniret; neque enim petra „ aquam dedit, sed Christus.“ Hæc Ambrosius. Sed mul-

to clarius hæc ex Chryostomo discimus, qui illum Pauli locum explanans, ait: Quam dixisset quod potum „ spiritualement bibebant, addidit: *Petra autem erat Christus*. Non enim ipsius petræ natura aqua scaturiebat, siquidem etiam antea scaturisset: sed alia quædam spiritalis petra omnia operata est, hoc est Christus, qui „ præsens ubique omnia fecit miracula, ideo dixit, consequente. „ Hæc Chryostomus. Demum Theophylactus eodem modo locum illum interpretatur, dicens: „ De esca quidem cum meminisset, nulla præterea indignit asserione, quæ per se satis pateret, nec quicquam „ esset à sui natura immutata. In pou vero, quia ejus „ dumtaxat subministrandi modus immutaretur, assertio- „ nibus utitur, dicens nequaquam lapidis ipsius natura- „ ram potum hunc præstitisse, qui & si alias scaturisse „ conceditur, spiritalis tamen alius lapis id omne opera- „ batur, id est Christus. Consequente autem eo dixit, ut „ offenderet Christum eundem nunc illis ubique adfuisse, „ & miracula hujusmodi factitasse omnia. „ Hæc Theophylactus. Ex istis clarissimis auctoribus manifestum est jam, Paulum non dixisse Christum esse illam corpoream petram, ex qua manavit aqua: sed Christum esse illam petram spiritualement figuratam per aliam corpoream. Atque ita non erit opus exponere est per significat: cum Christus vere & realiter sit illa petra de qua Paulus loquitur, nempe spiritalis. Ad huc etiam modum cum Christus Joannem Baptistam laudaret (*Math. 11. non dixit absolute: Ipse est Elias: sed ait: Et si vultis recipere, ipse est Elias ille qui venturus est. Quod & annotavit Chryostomus, dicens: Non dixit: „ Hic est profecto Elias, sed, „ si vultis suscipere, hic est, si mente videlicet attenda- „ utriusque gesta, & animo facili, non contentioso susci- „ pere volueritis. Neque finem hic fecit: sed ut osten- „ dat quanta tolerantia opus sit, cum dixisset, Elias addi- „ dit, qui venturus est. Et confessim adjecit, *Qui habet „ aures audendi, audiat.* „ Hucusque Chryostomus. Et Theophylactus, quem nobis idem Oecolampadius latinum dedit, illum Matthæi locum explanans ait: „ Si „ vultis (inquit) accipere, hoc est, si sana mente judica- „ tis, & non invidia, ipse est Elias quem dixit propheta „ Malachias venturum. Etenim præcurfor & Elias idem „ sortiti sunt ministerium, & hic quidem prioris adventus, Elias autem posterioris præcurfor. „ Hæc Theophylactus. Ecce hic etiam clare patet non esse opus exponere est per significat, cum Joannes vere & realiter fuerit non Elias absolute, sed Elias ille qui erat venturus. Fateor quidem Eliam Joannem significasse, atque ideo Joannes vere & realiter fuit non Elias, sed ille quem Elias significavit. De his duobus locis differui, quoniam hi inter alios ab Oecolampadio citatos præcipui sunt, quibus ipse innititur, ut probe hoc verbum est, posse exponi per hoc verbum significat, in quibus satis (ut arbitror) clare ostendimus, non esse opus tam violenta atque notha expositione. Quod si hoc gratis donarem velimus Oecolamp. ut in proxime citatis locis ex Mathæo & Paulo, ac aliis pluribus locis opus sit hoc verbum est per significat exponere, numquid consequens ideo erit necessario in omnibus Christi verbis exponere est, id est significat? Certe vel parum doctus dialecticus videri hanc collectionem esse infirmam.*

In verbis Pauli cum dicit: (1. Cor. 10.) *Petra erat Christus*, exponi debet verbum est per significat: ergo in verbis Christi quum dicit, (*Luc. 22. hoc est corpus meum*, verbum etiam est, exponi debet per significat. Nam ut hæc collectio valida effiet, oportebat eam juvare per addi-

tionem alicujus universalis enuntiationis, hujus videlicet: In Omnibus Christi dictis, & Pauli, hoc verbum est, exponi debet per verbum significat. Quia universalis sublatæ, nusquam concludens hæc Christi verba esse exponenda per verbum significat, ex hoc quod illa Pauli verba sic exponenda sunt: immo de quovis alio loco Pauli minime colligetur verbum est, ibidem repertum, exponi debere per significat, per hoc quod alibi sic expostum sit, nisi forte præmiseris universaliter in omnibus illius locis ita fieri oportere. At non credo Oecolampadium adeo infan- nisse, ut hanc universalem admittat. Cæterum nec prætereundum censo quod Oecolampadius ejusque sequaces asseverant litteras sacras promiscuo populo lingua vulgari tradendas, ut à quolibet sine discrimine legantur. Nam ex hoc loco eorum temeritas convincitur: præcipue si quædam Oecolampadii verba proxime citata repetamus; sic enim dixit: Ita sæpe ex minimis verbalibus summæ quaestiones emergunt. Hæc ille. Si ex minimis verbalibus summæ quaestiones (ut ait) emergunt, qualiter ex opposito tam claras asserit scripturas sacras, ut à populo intelligi valeant? Nunquid homo in litteris minime versatus, nec spiritu Dei illustratus (non enim omnes hoc Dei spiritu sunt donati) poterit eas quaestiones dissolvere, quas viri in litteris exercitati minime explicare valent? Aut forte plebanus homo negotiis hujus mundi implicitus poterit in his Christi verbis, *hoc est corpus meum*, deprehendere tropum aliquem, vel figuratam locutionem quam nullus ex tam ingenti multitudine virorum sanctitate & doctrina clarissimorum, qui à Christo passo usque ad hoc tempus floruerunt, valuit invenire præter uoum Berengarium, & alterum Oecolampadium? Quod si tam clare sunt scripturæ sacrae, ut populo legendæ atque ab eo intelligendæ sine discrimine tradantur, cum tot sancti viri sanctitate perinde ac doctrina clari hunc tropum nusquam in his verbis deprehenderint, certum est ibi nullum esse. Hucusque id solum egimus, ut ostenderemus Oecolampadii argumentationes futes esse & inanes, minimeque efficaces ad suum perniciosum dogma stabilendum. Superest ergo, ut nos melius nostrum propositum confirmemus: quod Deo auctore, qui semper veritati adhat, facile (ut spero) efficiemus: quoniam plurimi nobis suffragantur pro hac re testimonia, eaque adeo expressa, ut nulla valeant tergiversatione celari. E quibus aliqua pauca ego adferam: reliqua vero qui habere voluerit, fontes illi uberimos ostendam, unde ad nauseam usque haurire valeat.

Primo ergo illa verba Christi expressa sunt quibus ait: (*Luc. 22. Hoc est corpus meum*. Nil certe expressius quicquam dici potuit: nec in re tanti momenti, qualis est ista, credendum est Christum tropo aliquo aut figurata locutione usum fuisse, ne anam errandi hæc occasione nobis præberet. Verum quam de hæc re jam satis dixerimus, opus est ut ex aliis testimoniis ostendamus nullum ibi esse tropum, verumque ibi esse corpus Christi, quod natum est de Virgine, & pro nobis in cruce pependit, jacuit in sepulchro, ac deinde revixit, ad cælosque ascendit. Hoc autem totum illud Joannis sextum caput confirmat, in quo sæpissime hanc sententiam repetit, ut nulla nobis dubitatio maneret. *Ego sum* (inquit Christus) *panis vivus, qui de cælo descendi, si quis manduca- verit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*. Ecce hic bis positum hoc verbum dabo, ut semel referas ad donationem in modum cibi, iterum autem referas ad passionem, in qua seipsum morti tradidit pro nostra omnium

vita: ac si parum expressius dixisset: Panis quem vobis daturus sum ad comedendum, caro mea est, caro inquam illa quam dabo pro vestra omnium vita. Verum forte ut jam cœpisti, etiam hic interpretaberis verbum est, per significat, ut dicas sic esse intelligendum: Panis quem ego dabo, carnem meam significat, aut figura quædam est corporis mei. Quod si ad hunc modum etiam hunc locum pervertis, manifeste jam te illis Judæis Casaritanis annumeras, qui audito illo Christi verbo quod capere non poterant, litigabant ad invicem, dicentes: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Quapropter oportebit ut verba quæ huic contentioni Christus respondit, tibi objiciamus: *Amen amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ecce jam eandem sententiam Christus repetit, ostendens carnem suam vere esse cibum, & quia prævidit unum Berengarium, & alterum Oecolampadium exposituros hoc verbum est, per significat, ne quid tale suspicari merito possent, jam non repetit hoc verbum est, sed ait: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ex quibus verbis nihil tale jam potest fingi ut verbum manducare exponatur per significare nisi forte iterum confugiat exponens carnem per figuram carnis, dicens sic debere intelligi, nisi manducaveritis carnem, id est, figuram carnis filii hominis, &c. Quis non videt hanc esse tam alienam à littera expositionem, ut nulla ex parte illi convenire valeat? Verum ne quid tale jam fingi possit, manifeste ostendunt verba quæ Christus subnectit, dicens: *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.* Nihil clarius aut expressius dici potuit, quam dicendo, *caro mea vere est cibus.* Quod si caro Christi in Eucharistia tantum est figurative, & per quandam imaginem, non ergo vere cibus, sed figurative aut imaginarie est cibus. Quod bene notabis lector, nam hic locus præ omnibus aliis maxime adversarium configit, nostrumque propositum confirmat, *Caro* (inquit) *mea vere est cibus*, ac si diceret, non figurative aut figurative, sed vere est cibus nam si figurative tantum esset cibus nequaquam vere esset cibus. Nunquam enim imagines aut figuræ dicuntur vere esse illa quorum sunt imagines. Quis enim diceret imaginem Dei vere esse Deum? Non credo Oecolampadium hoc dicturum. Si enim hoc diceret præter alia incommoda contra omnium fidem, hoc esset adversus Oecolampadium peculiare, imagines scilicet esse tolerandas, cum imago Dei vere sit Deus. Oecolampadius tamen (ut alias dicitur) imagines non sustinet. Si ergo imago aut figura non dicitur vere esse id cuius est imago, sed tantum significative: qualiter caro Christi, quæ nullo modo (ut Oecolampadius ait) comeditur, dici poterit vere cibus? Si autem dicas eo modo dici cibum, quo verbum Dei dicitur cibus, ut ibi: (*Matth. 4.*) *Non in solo pane vivit homo:* certum est verbum Dei ibi non dicit esse vere cibum, sed per quandam metaphoram, aut similitudinem: ut quemadmodum cibus corporalis in stomachum trajectus, sufficientique calore digestus nutrit corpus, vitamque illi confert: sic verbum Dei auditum, memoriarque bene

mandatum, calore charitatis sic digestum, ut opere quis compleat quod voce audierat, nutrit animam, vitamque illi spiritalem confert. *Si quis* (inquit Christus (*Joan. 8.*) *sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* Ex his ergo Christi verbis clarissime convincitur, verum Christi corpus in eucharistia sub speciebus panis, & verum sanguinem sub speciebus vini contineri. Verum quia Oecolampadius per quandam titulum elabi conatur, dicens illud sextum Joannis caput nullo pacto tendere ad eucharistiam, sed ad manducationem spiritualem carnis, per quam, ut ipse dicit, habemus vitam æternam: oportet ut ostendamus omnem catervam virorum sanctitate & doctrina clarissimorum, hoc Joannis caput sextum de Eucharistia intellexisse, atque ita exposuisse. Nam de principio hujus libri ostendimus sensum sacræ scripturæ ab Ecclesia esse petendum. Nam cujus auctoritate scripturas has pro divinis amplectimur, eadem etiam auctoritate oportet illarum scripturarum sensum tenere. Parum quidem refert verba tenere, sensum autem verborum penitus ignorare. Nec difficultas circa sola verba versatur, quorum significationem grammaticus scire potest, sed circa sensum. Et ipsemet Oecolampadius in verbis superius citatis, dixit: Nos sensum, non verba quaerimus. Si ergo magis quaerendus est sensus quam verba, cum ex Ecclesiæ decreto tenemus hanc aut illam esse divinam scripturam: ex ejus etiam decreto oportebit sensum scripturæ, quem illa nobis præstiterit, tenere. Ex sensu certe scripturæ fides nostra pendet, non ex nudis verbis. Oportet ergo a dicitur Ecclesiam de hac re, & videamus quid nobis decernat.

Et primum ostendamus sigillatim diversorum patrum in hac re communem omnium fuisse sententiam, illud Joannis caput de Eucharistia esse intelligendum. Et primum omnium in acie constituo Theophylactum ab eodem Oecolampadio latinitate donatum. Is enim exponens illud Joannis cap. 6. *Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*, sic ait: „Manifeste autem nobis hoc loco de mystica communionem corporis sui dicit: Nam panis (inquit) quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Porro potestatem suam indicans, quod non ut servus & minor patre crucifixus fit, sed voluntarie, inquit: Ego dabo carnem meam pro mundi vita. Nam quamvis & a patre dicitur esse traditus, at tamen & seipsum tradidisse dicitur. Et illud quidem est, ut discamus ejus cum patre consordiam: hoc autem, ut liberam voluntatem filii non ignoremus. Attende autem quod panis qui à nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam carnis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dicit: Panis quem ego dabo, figura est carnis, sed caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accensionem sancti spiritus, in carnem Domini. Et ne quem conturbet quod credendus sit panis caro. Etenim in carne ambulante domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus ejus mutabatur, & similis fiebat sanctæ ejus carni, & in augmentum & sustentationem conferebat juxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem domini mutatur. Et quomodo (inquit) non apparet nobis caro, sed panis? Ut non abhorreamus ab ejus esu. Nam siquidem caro apparuisset, insuaviter affecti essemus ejus communione. Nunc autem condescendente domino nostræ infirmitati talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioqui assueti sumus. Hæc Theophylactus: quem

quem ideo tam proluxa citavi, quod maxime nostro negotio favet, atque omnes Oecolampadii captivitas his solum verbis solvit. Beatus etiam Cyrillus, illa quæ sexto Joannis capite à Christo dicuntur, de hoc mystico sacramento exponit, ut quilibet ibidem videre potest. Ut autem hoc lector sine tuo labore videas, decrevi hic inferere ea quæ ille lib. 4. super Joannem capite sextodecimo distulit in hunc modum Cyrillus: Distinguit rursus inter mysticam benedictionem, & manna, & aquarum fluentia ex lapide, & calicis sancti communicationem. Iterum eadem repetit, ne magis manna miraculum admirentur, sed ipsum potius suscipiant, qui cœlestis panis & æternæ vitæ largitor est. (*Joann. 6.*) *Patres enim* (inquit) *vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis qui de celo descendit, ut aliquis ex ipso comedat, & non moriatur.* „Manna namque alimentum non æternam vitam, sed breve famis remedium addebat. Non erat cibus vere, id est, panis de cœlo. Sanctum vero Christi corpus ad immortalitatem & vitam æternam nutrit, cibus est. Ita inquit. Sed quam illi ex petra biberunt: quid igitur inde lucrati sunt, qui mortui fuerunt? Non erat igitur potus ille verus, sed verus potus est sanguis Christi, quo radicitus mors evertitur atque destruitur. Non enim hominis simpliciter sanguis est, sed ejus qui naturali vitæ conjunctus, vita effectus. Propterea corpus & membra Christi sumus, quia per hanc benedictionem mysterii ipsum filium Dei suscipimus. Hæc Cyrillus: Ex quo manifeste patet de sacramento Eucharistiæ interpretari ea quæ de mystico pane Joannis sexto reponuntur. In quo admonere pium Lectorem decrevi, ut quoties inde lucrati de pane loquentem reperit mysticam benedictionem, intelligat hoc admirabile sacramentum. Hæc etenim voce ille sæpissime utitur, cum imprefecturam, tum etiam alibi sæpe. Chrytosomus etiam hæc verba de hoc præstantissimo sacramento exponit homilia quadragesima quinta super Joannem: ubi ostendit quæ verba huic sacramento conveniant, quæ autem non. Nam explanans illa verba: *Ego sum panis vita*, sic ait: „Jam in mysteriorum traditionem deveniturus est, & primum de divinitate sua sic disputat. Ego sum panis vitæ. Neque enim de corpore hoc dictum est, de quo circa finem inquit: Panis quem ego dabo, caro mea est: sed adhuc de divinitate. Etenim illa propter Deum verbum panis est, quemadmodum hic panis propter adventum eius, spiritum sancti cœlestis efficitur. Hæc Christomus, qui clarissime distinguit inter ea verba Christi quæ ad suam divinitatem, & ea quæ ad corpus ejus, ut sub mysteriis velatur, pertinere videntur. Atque sermonem de his mysteriis hoc est, de hoc sacramento (nam hoc ipse appellat mysteria) inchoari docet ab illo loco: *Panis quem ego dabo caro mea est.* Quod valde notabis Lector, quoniam hoc plurimum tibi deservit ad obviandum hujusmodi hæreticorum technis. Beatus Augustinus apertissime omnia illa quæ de carne Christi Joannis sexto dicuntur, ad hoc Eucharistiæ sacramentum refert. Quod ut clarissime Lector agnoscas, ex multis quæ tractatu vicissimoflexo super Joannem dicit, hoc unum adferam. Exponens enim illum locum, scilicet: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*, sic ait: „Ad utrumque autem respondet quod ait æternam, nam. Non ita est in hac esca quam sustentandæ hujus corporis vitæ causa sumimus. Nam qui eam non sumpserit, non vivet: nec tamen qui eam sumpserit, vivet.

Fieri enim potest, ut senio, vel morbo vel aliquo casu plurimi & qui eam sumpserint, moriantur. In hoc vero cibo & potu, id est, corpore & sanguine domini, non ita est. Nam & qui eam non sumit, non habet vitam: & qui eam sumit, habet vitam, & hanc utique æternam. Hæc Augustinus. Ubi explicans dicta verba Christi de Eucharistia asserit apertissime ibi esse verum Christi corpus, & verum sanguinem. Sic enim dixit: In hoc verbo cibo & potu, id est, corpore & sanguine domini. Quo nihil potest expressius dici. Sunt etiam alii plurimi sacri doctores qui etiam Joannem in universam non exposuerunt, tamen inter ea quæ scripserunt aliis locis, partes hujus capituli exposuerunt, quod propositum, quod tunc pertrahant, conducere videbant: Quæ connumerare non pigebit, atque eo maxime quod non tam facile inveniri queant, quæ nos aliud agentes annotavimus huic negotio postmodum applicanda. Casiodorus in primis exponens illud Psalmi 109. *Tu es sacerdos in æternum*, sic ait: „Cui enim potest veraciter & evidenter aptari, nisi domino salvatori qui corpus & sanguinem suum in panis ac vini erogatione salutariter consecravit? sicut ipse in evangelio dicit: (*Joan. 6.*) *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam æternam.* Sed in ista carne ac sanguine nil crucentum, nil corruptibile meum humana concipiat: ne sit, ut dicit Apostolus, (*1. Cor. 10.*) *corpus Domini indigne manducet*: sed vivificatricem substantiam atque salutarem, & ipsius verbi propriam factam, per quam peccatorum remissio, & æternæ vitæ dona præstantur. Hæc Casiodorus: qui manifeste fateatur in Eucharistia corpus ac sanguinem contineri, & hoc probat testimonio adducto ex Joannis sexto, quod viderit huic proposito aptissimum. Beatus Gregorius exponens illud Job sexto: *Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam?* ait: „Tunc ergo herbam onager invenit, cum gentilis populus gratiam divinæ incarnationis accepit. Tunc bos vacuum præsepe non habuit, cum plebi Judaicæ ejus carnem expectanti lex exhibuit, quem diu expectatum propheravit. Unde natus dominus in præsepe ponitur, ut videlicet signaretur quia sancta animalia quæ jejuna diu apud legem inventa fuerat, incarnationis ejus sceno satiarentur. Præsepe enim natus implevit, qui cibum semetipsum mentibus mortalium præbuit, dicens: (*Joan. 6.*) *Qui comedit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Hæc Gregorius. Qui asserens Deum se dedisse nobis in cibum, adfert pro hac re testimonium ex Joannis sexto. Ambrosius libro sexto de sacramentis capite primo, Sicut verus est Dei Filius dominus noster Jesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius substantia Patris: ita vera caro, sicut ipse dixit, quam accepimus, & verus est potus. Sed forte dicas quod dixerunt tunc temporis etiam discipuli Christi audientes, dicentem: Nisi quis manducaverit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam. Forte dices, quomodo vera? Qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur ut possit mutare & convertere genera inlicita naturæ. Dein de ubi non tulerunt sermonem Christi discipuli ejus, sed audientes quod carnem suam dare manducare, & sanguinem suum dare bibendum, recedebant. Solus tamen Petrus dixit: *Verba vitæ æternæ habes, & ego à te quo recedam?* Ne igitur plures hoc dicerent, veluti

„ Magna distantia est inter legem, & legem, inter scripturam, & scripturam, inter doctores legis, doctoresque evangelii, inter litteram, & gratiam spiritualis intelligentiæ. Nam littera legis scripta est in tabulis lapideis, gratia autem spiritualis intelligentiæ data est fidelibus per Spiritum Sanctum, per quem charitas Dei diffusa est in cordibus fidelium. Hoc autem quod dicit, „ dabo leges meas in mente eorum, & in cordibus eorum superferbam eas, specialiter ad Sanctos Apostolos pertinet, qui gratiam novi testamenti non habuerunt scriptam in tabulis lapideis, nec in membranis, sed in mente, & in cordibus suis divinitus exararam habuerunt. Et „ paucis interpositis subdit: Nos autem partim in cordibus, plenius autem in membranis scriptum habemus, ab illis nobis relictum ut in illis meditando exerceamus. Mur. „ Hactenus Haymo. Ex quibus apertissime constat evangelium & novum testamentum juxta Hieremiam & Pauli sententiam esse veram legem & perfectiorem quam lex Moisa ca. Rursus, ipsemet Paulus ex propria sententia epe evangelium appellat legem. Nam in epistola ad Romanos evangelium laudans, hæc ait cap. 8. *Lex enim spiritus viæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis.* Quæ verba interpretans Anselmus in commentariis super epistolam Pauli, hæc ait: „ Lex Moysi, si est spiritualis sed non vitæ: quia non vivificat dimissis peccatis. Lex autem quam Spiritus Sanctus ponit, est vitæ: quia vivificat remittendo peccata. Lex Moysi, est lex Dei, sed factorum: lex operum, lex quæ jubet, non juvat: lex quæ ostendit peccatum, non tollit. Lex autem spiritus lex est fidei, lex gratiæ, lex misericordiæ, lex quæ tollit peccatum: & liberat à lege membrorum, quæ non est Dei, sed peccati & mortis, quoniam iam reos facit & mortem operatur. „ Hæc Anselmus. In quibus verbis evangelium sæpius appellat legem, & hoc non ex suo cerebro, ut Lutherani faciunt, sed ex mente Pauli. Et in epistola ad Galatas cap. 2. Paulus iterum ipsum evangelium vocat legem, sic inquit: *Per legem enim legi mortuus sum.* Per quæ verba docet, id quod totius epistolæ scopum habet, per adventum evangelii, mortuum esse legem Moisaicam. Evangelium ergo juxta Pauli sententiam est lex per quam mortui sumus legi Moisaicæ, hoc est, liberi ab illa. Nam vivere legi, juxta propriam Pauli phrasim qua ille in epistola ad Romanos utitur, est esse sub lege. Et, ex opposito, mori legi est esse liberum à lege, quoniam debitor mortuus, jam est liber ab exactione creditoris. Et hæc esse Pauli mentem docent omnes Sacri interpretes, qui super Pauli epistolam commentaria ediderunt. Haymo prædicta verba interpretans ait: „ Ego enim per legem, subaudiis evangelium, hi, mortuus sum legi Moysi, id est, nihil illi debeo, quia non sum subiectus ei. „ Chryostomus duplicem sensum reddit illis Pauli verbis, & quem nunc ex Haymo citavimus, primo loco statuit, sic inquit: „ Duplicem habet hic sermo considerationem: Aut enim de lege gratiæ loquitur. Solet enim Paulus & hæc appellare, re legem, veluti cum ait: Lex autem spiritus vitæ liberavit me. „ Hæc Chryostomus, quem in hac parte, sicut alibi fere semper imitatur Theophylactus. Eidem sententiæ per omnia subscribit Anselmus, & quisquis catholicus æstimatur. Neque hæctenus vidi aliquem orthodoxum Pauli interpretem, ex plurimis quos videte curavi, qui ab hoc sensu recederet. Deinde, ex ipsa legis ratione & diffinitione convincitur aperte evangelium esse legem. Nam legis nomine sacræ scripturæ appellant, quic-

quid nos ad aliquid agendum compellit. Propter hanc enim causam (ut Chryostomus & Theophylactus docent) Paulus ipsam carnis concupiscentiam legem appellat: quia & si illa non cogat, vehementer tamen stimulat ad male agendum: & homines voluptuosi obediunt illi perinde ac legi præcipienti. At cum evangelio aliqua sunt præcepta (prout ipsi Vvirtembergenses in suæ fidei confessione fatentur) quæ nos ad aliquid agendum non solum stimulant, sed compellunt: ergo evangelium est lex. Sed dicunt illi quod licet in evangelio sint præcepta, non tamen nova sed antiqua, illa videlicet quæ erant in lege Moisaica ex lege naturali assumpta. Et hæc dicunt declarari in evangelio, & nulla alia dari in illo nova præcepta contendunt. Hoc autem esse falsum & hæreticum, infra Deo duce in titulo De præcepto aperte ostendimus. Præterea, diffinitio illa aut descriptio evangelii ab istis data, est profus insufficientis, & minime complectens omnia quæ ad evangelium pertinent. Nam juxta illam diffinitionem oportet dicere, legem veterem esse evangelium, immo ante illam legem fuisse evangelium: quia sciam ab initio casus humani datum fuit nuntium de remedio habendo per adventum Christi futuri mediatoris, sine cuius fide (ut Petrus docuit *Act. 2.*) nulla est salus. Omnes ergo justii ante incarnationem verbi noverrunt illud bonum nuntium, & per consequens, juxta istorum diffinitionem evangelium. Nam ob hanc causam Christus dicitur in Apocalypsi cap. 13. *Agnus occisus ab origine mundi,* quia ex tunc passio ejus fuit hominibus promissa in suorum peccatorum remedium, & hæc à Deo Patre acceptata. Illa ergo annuntiatio de Filio Dei Domino nostro Jesu Christo, fuit omnibus nobis communis, quamquam antiquis fuit solum promissum, quod nobis est exhibitum. Sed de hoc non obstat, quia promissio illis data, etiam fuit illis læta annuntiatio, quia sola spe lætabantur, juxta id quod Paulus ait: (*Rom. 12.*) *Spe gaudentes.* Accedit ad hæc omnia quod Paulus Galatis scribens dicit esse aliud evangelium doctrinam afferentem legalia, esse necessaria ad vitam æternam: ergo ex opposito doctrinam quæ afferit illa non esse necessaria dicitur juxta Paulum, veterum evangelium. Et inde ultra sequitur quod evangelium non sit sola illa læta annuntiatio, sed etiam fides credendorum. Contra hæc hæresim neminem vidi qui ex professo scripserit, solus Hermas Letamatus in opere illo de instauranda religione pauca quedam obiter scripsit lib. 8. cap. 9. Postremo, hæc hæresis damnata est in Concilio Tridentino sub Paulo tercio celebrato, quod sessione sexta duos de hac re condidit canones, quorum unus est in ordine vigesimus, & alter vigesimus primus, qui sub his verbis continentur: Si quis hominem justitiam, & quantumlibet perfectum dixerit, non teneri ad observantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ, sed tantum ad credendum, quasi vero evangelium sit nuda & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione observationis mandatorum, anathema sit. Si quis dixerit, Christum Jesum à Deo hominibus datum fuisse, ut redemptorem civi fidant, non etiam ad legislatorem cui obediunt, anathema sit. Hæc Concilium Tridentinum.

EUCCHARISTIA.

DE hoc mirifico sacramento, omniumque sacramentorum præstantissimo plurimæ ortæ sunt hæreses, quarum omnium auctoribus perperam successit, Deo pro sua gloria zelante, ac puniente ingratitude, erga tantum

tum beneficium nobis exhibitum. Omnes quidem aut patentes aut patroni earum hæresim infelicem in hac vita habuerunt exitum: infeliciorum immo verum infelicissimum retinentes in alio saculo. In differendis vero hujusmodi hæresibus hoc ordine procedemus, ut primo de his agamus quæ substantiam sacramenti tangunt. Postea vero eas petrachabimus quæ ejusdem sacramenti efficaciam minuire conantur. Postremo de illis loquemur quæ præparationem animi ad hujus sacramenti receptionem exactam tollunt. Primus de hac re est error dicens, nullo modo ex pane posse confici corpus Christi, eo quod panem creaturam diaboli esse dicant. Hunc errorem Guido Carmelita Catharis tribuit, à quo Cathari maxime abluunt: nisi forte ipse alios Catharos præter Novatianos invenit. Sed videtur quæ occasione hoc ille in hunc scopum illiterit. Beatus namque Augustinus in libro de hæresibus, capite quadragesimo de Manichæis differens qualiter illi dicebant alimenta omnia esse immunda propter mali principii commixtionem, eamque quibusdam execrandis purgationibus adhibitis purificabant. Nam farina, ex qua panis pro eucharistia conficiendus erat, humanum semen miscabant, dicentes semine admixto farinam purificari, atque ea sic (ut dicebant) per feminam mixtionem purificata, sacramentum execrandum conficiebant. Propter istam nempe ciborum execrandas purificationes beatus Augustinus vocat eos non Catharos, quod latine sonat mundos, sed potius Catharistas, hoc est purificatores. Ex quo loco perperam intellecto homo iste (ut puto) deceptus est, ut errorem istum Catharorum factioni tribueret. Nam Manichæos hic vocavit Augustinus Catharistas, propter illam ciborum purificationem, non quod Manichæi factioni eorum hæreticorum adseribantur, qui usitato nomine Cathari appellantur. Nihil enim inter Manichæos, & Catharos convenit. Novatiani namque Cathari vocati sunt (ut alias dicemus) propter animæ mundiciam quam jactabant, propter quam ab Ecclesia separati sunt, quæ illos peccatores respicientes velut benigna mater amplecteretur. Constat tamen bonum Guidonem parafise hoc Catharos esse illos qui Novatiani dicuntur. Quia de his Catharis differens, dicit jam alias se de illis fuisse loquutum, cum videlicet de Novatianis tractaverat. Hic error fati (ut arbitror) rejectus est ex his quæ supra adversus Manichæos disputantes docuimus, omnem scilicet creaturam bonam esse, omnesque ab uno principio, nempe Deo, prodidisse. Quod si panis sua natura bonus est, non eget illa horrenda purificatione ut ex eo eucharistia confici possit. Quapropter non est quod amplius adversus hunc errorem pugnemus.

Secunda hæresis circa materiam hujus sacramenti est, quæ asserit non posse hoc sacramentum confici in azymo pane, sed præcisè in fermentato. Ite est error Græcorum, qui inter alia perverfa dogmata, propter quæ ab Ecclesia Romana discessere, hoc unum tuerunt: Romanam ac Catholicam Ecclesiam fugillantes, quod in pane azymo conficiat. Latinos omnes hæc de Azymitis vocant, eos anathematizant (ut testatur beatus Anselmus in quadam epistola de fermentato & azymo) & teste Guidone Carmelita non permittunt Latinos sacerdotes in eorum altaribus sacrum mysterium conficere. Quod si ipsi nescientes, aut invitis celebrato contigerit, lavant altaria, quoniam ea credunt esse polluta ex falso (ut asserunt) sacrificio per sacerdotem Latinum in azymo confecto. Hanc etiam hæresim amplectuntur

Armeni, eandem tenent Rutheni. Ne autem gratis id dixisse videantur, hoc argumento suam sententiam confirmant. Eo pane conficiendum est hoc sacramentum à nobis, quo Christus ipse cum illud sacramentum instituit, confecit: ipse etenim opere exemplum nobis dedit, ut quemadmodum ipse fecit, ita & nos faceremus. Christum autem in fermentato confecisse, Evangelium Joannis testatur, dicens eum ante diem festum Paschæ cenasse cum discipulis, in qua cena sacramentum istud instituit, nobisque illud conficiendi præcepit (Joan. 13.). At ante Pascha fermentato vescabantur Judæi, non azymo, sicut & in septem diebus Paschæ azymos panes (juxta legem) comedebant; fermentatos vero edere non licebat (*Leod. 12.*). Verum hæc argumentatio futilis est omnino, cum nec verum assumat, neque bene colligat. Si enim eorum collectio firma esset, illos suo ipsorum gladio velocissime confoderemus. Oporteret namque illa ratione necessario in azymo conficere, quia Christum in azymo confecisse (si tamen ritu Judaico eum Pascha celebrasse non negetur) clarissime ex tribus Evangelistis constat, quibus minime Joannem repugnare ostendimus. Ut autem clarius omnia manifestentur, ipsorum Evangeliorum littera recitetur. Matthæus sic habet (*cap. 26.*): *Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis parens tibi comedere Pascha? At Jesus dixit: Ite in civitatem ad quemdam, & dicite ei: Magister dicit: Tempus autem prope est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, & paraverunt Pascha. Vespere autem facto dormiebat cum duodecim. Et infra: Cenantibus autem eis accepit Jesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite & comedite: hoc est corpus meum. Hæc Matthæus: Ex quo manifeste convincitur Christum eo tempore quo jam fermentatum comedere non licebat, nempe in cena primæ diei azymorum, à quo Judæi festivitatem Paschæ auspicabantur, hoc sacramentum instituisse, discipulisque suis ad comedendum dedisse. At quam Christum tunc legem non solverit, immo eam se velle servare ostenderit, colligitur illum nec fermentatum eo medisse, nec discipulis suis ad comedendum dedisse. Confecit ergo in azymo, Marci autem historia (*cap. 14.*) similissima est huic. Sic enim habet: *Et primo die azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis edamus & parens tibi ut manduces Pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in civitatem, & occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans, & cetera. Et infra: Vespere autem facto venit cum duodecim. Et infra: Et manducantibus illis accepit Jesus panem, & benedicens fregit, & dedit eis, & ait: Sumite: hoc est corpus meum. Hæc Marcus, qui etiam ostendit eo die eaque hora confecisse, quando jam Judæis non licebat fermentato vesci. Demum Lucas eadem refert (*cap. 22.*): *Venit (inquit) dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha, & misit Petrum & Joannem, dicens: Ventes parate nobis Pascha, ut manducemus. Et infra: Ventes autem invenerunt sicut dixit illis, & paraverunt Pascha. Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo. Et infra: Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens, hoc est corpus meum quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Ecce Lucam per omnia cum reliquis consentientem. Quod autem Joannes ait (*cap. 13.*) ante diem festum Paschæ hæc acta esse, ipsamet scriptura docente declaratur. Nam Judæorum festivitates à vespere in vespere computabantur (*Levit. 23.*). Et de festivitate agni paschalis specia-***

nom sub Julio tercio celebratum sessione tertia, cap. 1. hæc ait: Principio docet hæc synodus, & aperte ac simpliciter profiteretur, in almo sanctæ Eucharistiæ sacramento, post panis & vini consecrationem, Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum, atque hominem vere, realiter, ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilium contineri. Neque enim hæc inter se pugnant, ut ipse Salvator noster semper ad dexteram patris in celis assideat, juxta modum existendi naturalem, & ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præfens sua substantia nobis adsit, ea existendi ratione, quam erit verbis exprimere vix possumus, possibilem tamen esse Deo cogitatione per fidem illustrata assequi possumus, & constantissime credere debemus. Ita enim majores nostri omnes quotquot in vera Ecclesia fuerunt, qui de sanctissimo hoc sacramento disseruerunt, apertissime professi sunt hoc tam admirabile sacramentum in ultima cena redemptorem nostrum instituisse, cum post panis vini que benedictionem se suum ipsius corpus illis præbere, ac suum sanguinem dieris ac perspicuis verbis testatus est, quæ verba à sanctis Evangelistis commemorata, & à divo Paulo postea repetita, (1. Cor. 11.) cum propriam illam & apertissimam significationem præ se ferat, secundum quam à patribus intellecta sunt, indignissimum sane flagitium est, ea à quibusdam contentiosis, & pravis hominibus ad fictitios, & imaginarios tropos, quibus veritas carnis & sanguinis Christi negatur, contra universum Ecclesiæ sensum detorqueri, quæ tamquam columna, & firmamentum veritatis hæc ab impiis hominibus excogitata commenta velut fatanica detestata est, grato semper & memore animo præstantissimum hoc Christi beneficium agnoscens. Hæc est doctrina Concilii Tridentini. Verum ne aliquis nimium auidax huic doctrinæ impune se contradicere posse putet, canonem laræ sententiæ contra hujusmodi contradicentes protulit, cujus verba sunt quæ sequuntur: Si quis negaverit in sanctissimo Eucharistiæ sacramento contineri vere, realiter, & substantialiter corpus & sanguinem, una cum anima, & divinitate domini nostri Jesu Christi, ac proinde totum Christum: sed dixerit tantummodo esse in eo ut in signo, vel figura, aut virtute, anathema sit. Contra hanc impiam hæresim olim cum eam primus Berengarius tataretur, scripsit primus Lanfrancus Cantuariensis Archiepiscopus. Post eum Guidmundus ex monacho Averlanus Episcopus. Eodem tempore Algerius, ex scholastico monachus Corbientis in Saxonia. Scripsit etiam adversus eum teste Joanne Trithemio quidam Adelmanus, ex Clerico Leodiensi Episcopus Brixiensis, qui ejusdem Berengarii condiscipulus fuerat. Scripsit etiam adversus eundem Hildebertus quidam Episcopus Cenomanensis, ac postea Archiepiscopus Turonensis, ut testatur idem Trithemius in lib. de Ecclesiasticis scriptoribus. Hos duos ultimos fateor me non vidisse, aliorum tamen opera legi. Post istos omnes hoc nostro tempore contra Oecolampadium scripsit omnibus istis longe diffusius atque acutius Joannis Rosenfensis Episcopus, vir non minus vita quam doctrina clarus, qui illis antiquis scriptoribus merito comparari valet. Quod si multos tales Episcopos Ecclesiam in sui regimine retineret, qualis ille est, non sic labentem plerumque, ut nunc (proh dolor) ingemiscimus. Si omnia ad unguem quæ ad hoc negotium spectant, habere vis, lege viri hujus ad finem utque librum. Spero, Deo auctore, si dubius accesseris, confirmaberis, & omni scrupulo sublato, discedes in firmissima fidei petra fundatus.

Scriptis etiam adversus eundem Oecolampadium Jodocus Clithovæus: alios non vidi, quamvis plures alios scripsisse audiam. Quinta de hæc re orta est hæresis, quæ asserit in Eucharistia post factam consecrationem manere eundem panem qui ante consecrationem ibidem erat. Sed hæc hæresis in duas factiones est scissa. Quidam enim dixerunt panem simul esse cum Eucharistia, nec amplius insaniant. Horum dux fuit Joannes Vvicleph, cujus jam sæpe fecimus mentionem. Alii vero insaniam augentes sic affirmant panem ibidem esse, quod asserunt panem esse corpus Christi. Hoc autem recens est inventum, nempe à Martino Lutero prodiens, qui ait has esse veras: panis est corpus Christi: vinum est sanguis Christi. Inter hos duos, scilicet Vvicleph & Lutherum, de hoc convenit, quod uterque fateatur post consecrationem superstitum esse panem, moti hac ratione, quod sæpe in novo instrumento appellatur hoc sacramentum panis, ut in Actis Apostolorum, (cap. 20.) dicitur: *Una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum.* Et in prim. ad Corinthi. epistola (cap. 10.) *Panis quem frangimus, nonne participatio corporis domini est? Quoniam unus panis est, & unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane, & de uno calice participamus.* Et rursus in eadem epist. (cap. 11.) *Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec veniat.* De hoc autem inter istos est dissidium, quod Vvicleph non admittit panem illum qui ante consecrationem erat, dici posse corpus Christi. Lutherus autem illud concedit, asserens has esse veras, panis est corpus Christi, vinum est sanguis Christi: motus hac ratione, quæ illi est adeo efficaç, ut nullus sit qui illi possit obitare. Verba (inquit) divina accipienda sunt juxta grammaticæ nudam intelligentiam; ita ut non liceat ei per angelum nedum per hominem vim ullam fieri, ne detur occasio adversariis scripturas eludendi. At vis (ut ait) sit verbis divinis, si quod Christus dicit panem, hoc nos dicamus intelligi panis accidentia: & quod ille vinum vocat, hoc nos dicamus esse tantum vini speciem. Omnibus ergo modis verus panis (ait) ac verum vinum superest in altari, ne verbis Christi fiat vis, si species sumatur pro substantia. Nullam enim transubstantiationis (inquit) Evangelistæ fecere mentionem. Sed hoc recens quoddam inventum est, nempe trecentenarium (ut ait) nec eo amplius. Sic ergo dicit Lutherus esse verba consecrationis intelligenda. Hoc, id est, hic panis, est corpus meum. Hic, id est, hoc vinum, est sanguis meus. Ecce quibus præstigiis confidit Lutherus seducere tot sapientes viros quos sunt in Ecclesia. Credit forte omnes nos infantes esse adhuc in cunabulis, ut similibus nentis decantatis, valeat nos dementare. Contra hos omnes uno eodemque gladio pugnandum est. Nam quum offenderimus, facta consecratione, nullum panem manere; simul etiam patebit hanc enunciationem, scilicet panis est corpus Christi, nullo pacto esse veram. Primum ergo ostendamus hanc Lutheri interpretationem esse à littera remotissimam: quod vel ex eo constare manifeste potest, quod articulus hoc, vel pronomen demonstrativum, cum sit neutri generis, nullo modo potest referri ad panem, quod panis masculini sit generis. Forte dices ibi substantivum positum, quemadmodum adjectivum in neutro genere ex grammaticorum regula in substantivi locum subrogare liceat, atque ita dices hunc esse sensum. Hoc, id est, hæc res (pane demonstrato)

est corpus meum. Veniamus jam ad verba calicis, in quibus nullum tale reperire poteris subterfugium. Sic enim dicitur ibi: *Hic est sanguis meus.* Vides qualiter articulus vel pronomen demonstrativum ibidem positum est masculini generis, cum autem vinum neutri generis sit, qui fit ut pronomen hic possit demonstrare vinum? Si enim dixisset, hoc est sanguis meus, ansam præbuisset opinandi vinum ibidem manere. At cum dicat, hic est sanguis meus, quis non videt articulum masculini generis nullo pacto ad vinum posse referri, quod neutro genere nominatur? Hæcne est grammatica, Lutheri, juxta quam ais verba Dei esse nude interpretanda? Adeo enim nuda est hæc interpretatio, ut litteram à suo vero sensu profusus donudet, nihilque apud litteram de vero ejus sensu relinquat. Quod si ad Græcam linguam, seu fontem novi instrumenti nos revoces, credens forte hæc collectio non minime valere, deciperis. Nam pronomen demonstrativum quod græce ponitur, utrobique neutrum est. Verba namque quibus corpus consecratur, sic habent, *quid est uti somam.* Verba autem quibus consecratur sanguis, sic habent, *tuto gar est ut aimam.* Vides jam utrobique pronomen positum neutrum esse, nempe *tuto* nomen autem græce significans corpus, scilicet *to soma*, & nomen significans sanguinem, scilicet *to aimam*, utrumque neutrum est. Ex quo patet utrobique pronomen demonstrativum sequenti nomini esse aptandum, nullo modo autem ad præcedens referendum: quia cum nomen ibi pro pane positum sit *artos*, quod constat esse etiam masculini generis, vincitur pronomen neutri generis ad panem minime referri posse. Vinum autem græce dicitur *oinos*, quod constat esse etiam masculini generis. Colligimus ergo Christi verba nullo pacto favere Lutheri, immo potius illi omnino repugnare. Nullo etenim modo expressius potuisset dicere nihil illic remanere panis, quam quum dixit: *Hoc est corpus meum.* Non enim dixit, hic, id est in hoc loco, est corpus meum: aut cum hoc quod videtis, est corpus meum, tamquam in pane aut simul cum pane consisteret, sed hoc est (inquit) corpus meum, nimirum declarans manifeste (ut hæreticorum ora obstrueret) hoc totum quod porrigebat, ipsius corpus esse. Cæterum quo res sit apertior, & tergiverfandi nullus pateat locus, Evangelistarum verba profertur. *Matthæus enim sic ait cap. 27: Cænantibus autem eis, accepit Jesus panem, & benedixit ac fregit, & deditque discipulis suis, & ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem, gratias egit, & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Marcus vero sic narrat cap. 14.: *Et manducantibus illis, accepit Jesus panem, & benedicens fregit & dedit eis, & ait illis: Sumite, hoc est corpus meum. Et accepto calice gratias agens, dedit eis, & biberunt ex illo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur.* Lucæ autem verba sunt ista cap. 22.: *Et accepto pane gratias egit & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cænavit, dicens: Hic est calix, novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundatur.* Ex omnibus his Evangelistarum verbis patet nullum esse locum in quo post factam consecrationem sacramentum vocetur panis aut vinum, sed tantum corpus aut sanguis. Si enim Christus in pane suscepto nullam fecisset mutationem, eumque ut susceperat, minime variatum discipulis porrexisset, dici merito posset

merum panem dedisse discipulis. Verum quum priusquam discipulis manducandum porrigeret, panem converterit in carnem: nequaquam dici potest eum panem quem in manus susceperat, discipulis tribuisse, sed nobis suum in quod converteretur. At Lutherus obstat, sic dicens: Evangelistæ referunt Christum in manus suscepisse panem. Et nos etiam hoc ipsum fateamur. Verum quum recipiunt Apostoli, jam non audis panem nominari, sed corpus: nec vinum, sed sanguinem. Quod autem ajunt Lutherus, & ejus imitatores, hoc mirabile sacramentum vocari panem, atque inde colligunt non panem ibi esse, aut ipsum panem esse corpus Christi, non recte colligunt. Id enim solemne est scripturis sacris, ut panem appellent quod comedi quovis modo potest: quia ut dicit Ecclesiasticus cap. 29.: *Initium vitæ hominis aqua & panis.* Hoc modo manna dicitur esse panis, ut apud Prophetam (Psal. 77.) *Panem cæli dedit eis, omne delectamentum in se habentem.* Ecce panem vocat scripturæ: quem alias dixit esse velut semen coriandri. Hoc etiam modo filius Dei secundum divinitatis substantiam dicitur esse panis: quod spiritualiter manducatus mentem intus reficiat. Sic enim dicit ipse (Joan. 6.) *Ego sum panis vitæ, qui de celo descendi.* Quæ verba (ut supra admonuimus) minime ad corpus referenda sunt, sed ad divinitatis substantiam, quod hæc de celo descendit, non autem corpus. Simili modo nos fatemur Christi corpus panem dici generaliter ista appellatione, quia videlicet specie panis operum à nobis manducatur in spirituales interioris hominis refractionem. Possimus etiam aliam hujus appellationis rationem reddere; nec omnino ineptam, quinimo conformem communis usus loquentiam, & ipsi etiam scripturis sacris. Usitatissimus siquidem est loquendi modus, ut rem eo nomine appellemus, quo res ex qua genita est, vocabatur. Si enim alicui dedisses vinum, quod ille postmodum artificio aliquo, aut operante natura, vertisset in acetum, quod ille iterum ad comedendum aliam quam aliam rem tibi porrigeret, diceret tibi, nec improprie, ecce tuum vinum quod largitus es mihi: nimirum hac locutione designans acetum illud ex vino donato fuisse genitum, aut vinum in acetum fuisse verum. Quapropter factum est, ut nomen vini gaudeat nunc etiam acetum, quia ex illius materia genitum est: cum tamen vere & juxta nominis propriam significationem acetum non possit dici vinum, quod res sunt specie substantiæque differentes. Nec ab hoc modo loquendi abhorrent sacre litteræ. Vide quid dicatur in Exodo cap. 7.: *Tulitque Aaron virgam coram Pharaone & servus ejus, quæ versa est in colubrum. Vocavit autem Pharaon sapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipsi per incantationes Egyptianas & arcanam quædam similitur, & proceruntque singulis virgas suas, quæ versa sunt in dracones, sed devoravit virga Aaron virgas eorum.* Ecce jam vides virgam Aaron versam in colubrum, atque post eam versionem iterum vocari virgam, cum nihil minus sit quam virga. Nam & devorat aliorum virgas, quod virgæ minime convenit. Virga tamen post eam versionem vocatur, quod ex illa materia à Deo factus sit coluber ille. Ad hunc modum etiam in sacratissima Eucharistia, cum panis vertatur in corpus Christi, fit inde ut corpus in quod vertitur, eodem nomine vocetur, quo panis commutatus in corpus vocabatur: non quod panis sit, sed quia panis loco subrogatus, atque ideo præteriti panis nomen conservat. Sed circa hoc non erat opus tot argumentis, cum Ecclesia huic liti jam finem imposuerit. Verum hoc fecimus,

ut hereticorum cavillis responderemus, ostenderemusque rationem de ea quæ in nobis est fide. Concilium Constantiense, sessione octava, enumerans 45. errores Joannis Viclephi, hunc primo loco collocat, sub his verbis: Substantia panis materialis, & similiter substantia vini materialis, manet sine subjecto in eodem sacramento altaris, quem errorem cum aliis 44. una super omnes lata sententia Concilium damnat. Verum et si hoc sufficienter ostendat panem non manere, non tamen ostendit transubstantiari in corpus Christi, quod Lutherus negat, imitetur, dicens hanc transubstantiationem esse recens inventam, nec vetustiore quam trecentariam. Si de vocabulo solo est dissidium, indigna profus res est, ut pro ea digladiemur, modo conveniat inter nos de re. Res autem est, panem non manere post consecrationem, ipsam converti in corpus Christi. Sive autem illam conversionem appellet transubstantiationem, sive transmutationem, sive conversionem, non multum curabo, dummodo fateatur panem non manere post consecrationem, illumque verum in corpus Christi. Horum primum jam ostendimus cum ex aliis, tum ex Concilii Constantiensis definitione. Alterum ostendere superest, panem scilicet verum in corpus Christi, idque non esse recens Theologorum scholasticorum inventum, nempe trecentarium, ut Lutherus ait. Pro qua re plurima sanctorum Patrum citabo testimonia, quæ omnia si bene consideres, Lector, videbis etiam adversus prædictam Berengarii & Occolampadii hæresim manifeste pugnare. Primum omnium profertur Anselmum, virum quidem sanctitate, perinde ad doctrinam clarissimum, quem non potest Lutherus, ut solet, dicere trecentarium: & ex isto gradatim procedant ascendendo ad alios multo antiquiores, usque ad illos qui fuerunt Apostolorum temporibus vicini. Is ergo Anselmus in commentariis super Paulum, exponens illud ex priore epistola ad Corinthios: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*, hæc ait: Testamentum novum in Christi sanguine consequuti sumus, per quod ad novam hereditatem perveniamus, quia beneficium divini sanguinis testis est. Unde & ad tuitionem corporis, & animæ nostræ sacramenta ejus percipimus, quia caro ejus pro salute nostri corporis est oblata: sanguis vero pro anima nostra effusus est, ut utraque nostri substantia hereditatem vite perennis accipere posset. Nec mirum, quod de pane & vino carnem & sanguinem suum fecit. Nam & in quolibet homine carnem & sanguinem de pane & vino facit, quia panis comestus mutatur in carnem, & vinum potatum vertitur in sanguinem, nempe per creatoris operationem. Hæc Anselmus. Haymo, vir etiam illustris inter Theologos, ante septingentos annos natus, in Commentariis super Paulum, exponens illud ex priore epistola ad Corinthios, *Quoniam unus panis & unum corpus multi sumus*, hæc ait: Caro quam verbum Dei panis assumpsit in utero virginali in unitate suæ personæ, & panis qui consecratur in Ecclesia, unum corpus Christi sunt. Sicut enim illa caro corporis Christi est, ita iste panis transit in corpus Christi: nec sunt duo corpora, sed unum corpus. Divinitatis etenim plenitudo quæ fuit in illo, replet & istam partem, & ipsa divinitas verbi, quæ implet cælum, & terram, & omnia quæ in eis sunt, ipsa replet corpus Christi, quod à multis sacerdotibus per unumquemque orbem sanctificatur, & facit unum corpus Christi esse: & sicut ille panis & sanguis in corpus Christi transeunt, ita omnes qui in Ecclesia digne comedunt illud, unum

corpus Christi sunt, sicut ipse dicit: (Joann. 6.) *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum in me manet, & ego in eo.* Hæc Haymo. Theophylactus exponens illud Joannis: *Panis quem ego dabo, caro mea est, sic ait:* Attende autem quod panis qui à nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quedam carnis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit, Panis quem ego dabo, figura est carnis, sed caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem sancti spiritus in carnem Domini. Et neminem conturbet quod credendus sit panis caro. Brenim & in carne ambulante domino, & ex pane alimoniam admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus ejus mutabatur, & similis fuit sanctæ ejus carni, & in augmentum & sustentationem conferbat, juxta humanum morem: Igitur & nunc panis in carnem Domini mutatur. Hæc Theophylactus. Quibus verbis nihil potest apertius dici. Nam dixit panem transformari in carnem, & iterum dicit mutari in carnem, vocans nempe transformationem, quod recentiores Theologi, dixerunt transubstantiationem. Idiodorus lib. 1. de Ecclesiasticis officii cap. 18. eadem sententiæ favet, sic dicens: Panis enim quem frangimus, corpus Christi est, qui dicit: *Ego sum panis vivus &c.* Vinum autem sanguis ejus est, & hoc est quod scripsum est: *Ego sum vitis vera.* Sed panis quia confirmat corpus, ideo corpus Christi nuncupatur, idem autem quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur. Hæc autem duo sunt visibilia, sanctificata tamen per Spiritum Sanctum, in sacramentum divini corporis transeunt. Hæc Idiodorus. Qui satis aperte docet transubstantiationem, cum dicit panem & vinum transire in corpus Christi. Quod autem dixit quod credendus sit panis caro, eodem modo dixit quod superius exposuimus, quia scilicet panis vertitur in carnem, conservato scilicet in re postera, rei præcedentis vocabulo. Damascenus etiam lib. 4. de fide orthodoxa, cap. 14. hanc eandem sententiam, quamvis aliis verbis dixit, sic enim ait: Corpus enim secundum veritatem, conjunctum est divinitati, quod ex sancta virgine corpus est: non quod ipsum corpus assumptum ex cælo descenderit, sed quod ipse panis & vinum transmutatur in corpus & sanguinem Dei. Si autem modum requiris quoniam pacto sit, fat sit tibi audire, quoniam per Spiritum Sanctum, quemadmodum ex sancta Dei parte seipso & in ipso Dominus carnem sustentavit. Et nihil amplius cognoscimus, quam quod verbum Dei, verum est, & efficax, & omnipotens, modus autem, inscrutabilis. Neque est hoc etiam dictum promptum, quomodo naturaliter per comestionem panis, & vinum, & aqua per portionem in corpus & sanguinem comedentis, & bibentis transmutatur: & non sit aliud corpus, præter id quod prius erat ipsius. Sic & propositionis panis, vinumque, & aqua per invocationem & adventum Spiritus Sancti supernaturaliter transmutatur, in corpus & sanguinem Christi, & non sunt duo, sed unum & idem. Hucusque Damascenus. Vides hic terminatam transmutationem panis in corpus, & vini in sanguinem. Quod autem ad finem dixit: Et non sunt duo, sed unum & idem, ut non referre posses ad panem & corpus, quod illa scilicet non sunt duo, sed unum & idem, ut nihil tale intelligas, superius dicta manifestant. Superius namque dixerat corpus quod ex alimento nutritur, & in quod alimentum convertitur, non esse aliud

corpus præter id quod prius erat ipsius ante comestionem. Sic etiam panis in Eucharistia non in aliud corpus Christi convertitur, quam in id quod ante consecrationem prius habebat, ut scilicet non sint duo corpora, unum quod ante consecrationem, aliud in quod, facta consecratione, panis transmutatur. Hunc autem Damascenum non potest Lutherus dicere recentem, nisi forte talem se credit Lutherus, ut illi mille anni sint tamquam dies heferna quæ præterit: quum hic, teste Joanne Trithemio, fuit temporibus devotissimi Imperatoris Theodosii senioris, à quo ad nostrum hoc tempus mille centum anni & eo amplius elapsi sunt. Augustinus in lib. sententiarum Profertur huic sententiæ favet, sic dicens: Nos autem in specie panis & vini quam videmus, res invisibiles, id est carnem & sanguinem honoramus, nec similiter comprehendimus has duas species, quemadmodum ante consecrationem comprehendebamus: eum fideliter fateamur ante consecrationem panem esse & vinum quod natura formavit, post consecrationem vero carnem Christi & sanguinem, quod benedictio consecravit. Hæc Augustinus. In quibus verbis aperte indicat panem terrenum non manere post factam consecrationem. Nam quo tempora sibi invicem opposita distinguit, in quibus diversas rerum condiciones esse ostendit, unum ante consecrationem, alterum post consecrationem. In primo tempore est solus panis sine corpore Christi, in altero solum dicit esse corpus Christi, & non panem. Ambrosius libro quarto de sacramentis, capite quarto, apertissime hanc docet sententiam, sic inquiens: Meus panis est usitatus, sed panis iste panis est ante vera sacramentorum; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. Hoc igitur adstruamus, quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi consecratione? Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Jesu. Nam reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo deferretur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris. Ubi invenitur ut conficiatur venerabile sacramentum, jam non suis sermonibus sacerdos, sed utitur sermonibus Christi. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? Nempe si quo facta sunt omnia. Jussit Dominus, & factum est cælum. Jussit Dominus, & facta est terra. Jussit Dominus, & facta sunt maria. Jussit Dominus, & omnis creatura generata est. Vides ergo quam operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse quæ non erant, quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant, & in aliud commutentur? Hæc Ambrosius. Et cap. 5. ejusdem libri iterum ait: Antequam consecratur panis est, ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: *Accipite & edite ex eo omnes, hoc est corpus meum.* Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus. Ubi verba Christi operata fuerint, ubi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi universa convertere. Hactenus Ambrosius. Quibus verbis nihil manifestius potest desiderari. Nam dicit, ex pane fieri carnem Christi, & panem commutari & converti in corpus Christi. Quocumque autem ex una re fit alia, non manet illa prima ex qua posterior facta est. Ut gratia exempli: quando ex ligno fit ignis, non manet lignum illud ex quo ignis est factus. Et idem contingit in omni re, ex qua fit alia. Basilius Magnus in libello de ritu Missæ ab eo composito, eidem sententiæ favet, sic dicens: Rogamus te, Domine, ut veniat Spiritus

Sanctus tuus super nos, & super hæc proposita munera; & benedicat ea, sanctificetque, & faciat hunc eundem panem pretiosum corpus, & vinum pretiosum sanguinem Domini Salvatoris nostri Jesu Christi, qui effusus est pro mundi vita. Hæc Basilius. In quibus verbis illud annotare oportet, quod in verbis Ambrosii annotavimus. Gregorius Nissenus hujus Basilius frater, in lib. de mystica vita Mosi, exponens rationem illius cibi manna in deserto dati patribus, sub cuius figura de Eucharistia disserit, sic ait: Is igitur mirabilis sine agricul- tura panis varietate qualitatibus ad suscipiendum habitudinem, virtutem suam commutat. Nam cum sit panis, ignorat labeferi, si in carnem vertitur, novit olus imitari. Quidquid denique assumentis conveniens, & expectum sit (in Apostolus vult) qui hanc nobis mensam præparavit, in id commutatur. Hæc ille. Quibus verbis ferebat aique iterum dicit panem verum in carnem. Eusebius Emyssenus, à beato Hieronymo in libro de viris illustribus valde laudatus in quodam sermone de cæna Domini, hæc ait: Magnitudinem cælestium merito cælestis confirmat auctoritas, quia caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum: quandoquidem, qui datur est muneris, ipse est testis veritatis. Nam visibilis sacerdos visibiles creaturas in substantia sui corporis, & sanguinis sui verbi sui secreta potestatem convertit, dicens: *Accipite & bibite, hic est sanguis & corpus meum.* Ergo sicut ad initium præcipientis domini repente ex nihilo subsisterent excelsa cælorum, profunda fluctuum, vasta terrarum, pari potentia, in spiritibus tualibus sacramentis, verbi præcepit virtus, & rei servit effectus. Hæc Eusebius. Quibus verbis, ut apertissime constat, nihil potest apertius dici. Cyprianus martyr in sermone de cæna Domini hæc ait: Panis iste quem Dominus discipulis porrigebat, non effugie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro, & sicut in persona Christi humanitas videbatur, & latebat divinitas, ita sacramento visibili ineffabiliter divina se infudit essentia, ut esset religiosi circa sacramenta devotio, & ad veritatem ejus corpus sacramenta sunt, syncerior pateret accessus usque ad participationem spiritus, non quod usque ad consubstantialitatem Christi, sed usque ad societatem germanissimam ejus, hæc unitas pervenisset. Hæc Cyprianus. Quibus verbis nihil potest dici apertius, cum dicat panem non effugie, sed natura mutatum esse, & omnipotentia verbi factum esse carnem. Hanc enim naturæ panis mutationem qua factus est caro, nos vocamus conversionem aut transubstantiationem. Cyprianus item, adhuc eandem sententiam iterum apertius docet, in sermone de unctione christiatis, sic dicens: Dedit itaque Dominus nocere in mensa, in qua ultimum cum Apostolis participavit convivium, propriis manibus panem & vinum: in cruce vero manibus militum corpus tradidit vulnerandum, ut in Apostolis secretis impressa sincera veritas, & vera sinceritas exponeret gentibus, quomodo vinum, & panis caro esset & sanguis, & quibus rationibus causæ effectibus convenirent, & diversa nomina vel species ad unam reducerentur essentiam, & significancia & significata eisdem vocabulis censerentur. Hæc Cyprianus. In quibus verbis non solum nobiscum sentit de conversione panis in corpus, & vini in sanguinem Christi, sed etiam respondet iis quæ adversarii nostri nobis in hac parte objicere solent. Nam dicit unam tantum esse sub-